

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Ústav sociální práce

SOUROZENECKÉ SKUPINY V SYSTÉMU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Bakalářská práce

Autor: Pavlína Karasaridu
Studijní program: B 6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Pavlína Karasaridu

Studium: U1641

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

**Název bakalářské práce: SOUROZENECKÉ SKUPINY V SYSTÉMU
NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE**

Název bakalářské práce AJ: SIBLING GROUPS IN A SUBSTITUTIONAL
PARENTAL CARE SYSTEM

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Ve své bakalářské práci se chci zaměřit na problematiku ohrožených sourozeneckých skupin, neboť je velmi často složité vyřešit umístění většího počtu dětí z jedné rodiny. Budu srovnávat několik případů o umístění sourozeneckých skupin do náhradní rodinné péče. Použity budou metody kvantitativního a kvalitativního výzkumu.

BECHYŇOVÁ, V a M KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny. PRAHA: Portál, 2008, 152 s. ISBN 978-80-7376392-5. MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. PRAHA: Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1 MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče. PRAHA: Portál, 2002, 155 s. ISBN 80-7178-637-3. VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří. PRAHA: Portál, 2000, 528 s. ISBN 80-7178308-0.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Oponent: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.4.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Pavčina Karasaridu

Poděkování

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Daniele Květenké, Ph.D., za odbornou pomoc, vedení a cenné rady, které mi poskytovala při zpracování mé bakalářské práce. Velký dík také mé rodině, která pro mě byla po celou dobu velkou oporou.

Abstrakt

KARASARIDU, Pavlína. *Sourozenecké skupiny v systému náhradní rodinné péče / Bakalářská práce*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové: Ústav sociální práce, 2018, 66 s. Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku ohrožených sourozeneckých skupin v systému náhradní rodinné péče. Pozornost je nejprve věnována definici ohrožené dítě a zkoumání souvislostí spojené s příčinami, jež k ohrožení vytvářejí podmínky. Poznatky o sourozeneckých skupinách byly důležitou složkou pro pochopení, jaký vliv má pro každé dítě jeho sourozenec. Následně vytváříme přehled toho, jakými způsoby je v současnosti možné problematiku sourozeneckých skupin řešit za pomoci podpory rodiny a terapií zaměřených na řešení. Dále jsou blíže specifikované různé formy náhradní rodinné péče a jejich ukotvení v legislativě. Data pro tuto práci byla získána analýzou polo-strukturovaných rozhovorů vedených s odborníky v pomáhajících profesích, a zpracováním statistického materiálu reflektujícího proměny náhradní rodinné péče v České republice. Shrnutím všech těchto výsledků šetření a získaných informací dostáváme odpověď na řešení umístování sourozeneckých skupin v systému náhradní rodinné péče. Na základě zjištěných poznatků prezentovaných v této práci můžeme lépe porozumět důležitosti udržení sourozeneckých skupin pohromadě.

Klíčová slova: sourozenecká skupina, ohrožené dítě, náhradní rodinná péče, psychická deprivace, rodina.

Abstract

KARASARIDU, Pavlína. *Sibling Groups in a Substitutional Parental Care System / Bachelor's Thesis*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové: Institute of Social Work, 2018, 66 p. Thesis supervisor: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

The focus of this bachelor's thesis are sibling groups in a substitutional parental care system. First, the concept of a child under threat is clarified, as well as the circumstances, under which such a concept occurs. Findings about sibling groups are crucial in understanding the importance of siblings for every child. Subsequently we illustrate the potential methods which currently allow to resolve sibling group issues, such as family support and solution focused therapy. Furthermore, several types of substitutional parental care and their legislative anchoring are specified. The data for this thesis were obtained by analyzing semi-structured interviews with experts in caring professions, and from the analysis of statistical data the reflects the transformation of substitutional parental care in the Czech Republic. Summarizing the data and current findings clarifies the placement issues of sibling groups in a system of substitutional parental care. The findings we present in this thesis allows us to better understand the importance of keeping sibling groups together.

Keywords: Sibling Group, Children Under Threat, Substitutional Parental Care, Psychological Deprivation, Family

Obsah

Úvod.....	1
1 Ohrožené dítě	3
1.1 Pojem ohrožené dítě	3
1.2 Význam sourozenecké skupiny	5
1.3 Kulturní historie rodiny	7
2 Rizikové faktory ohrožující vývoj dítěte.....	10
2.1 Problematika rodiny	10
2.2 Problematika prostředí.....	12
2.3 Prevence a pomoc	13
3 Systém náhradní rodinné péče.....	16
3.1 Ústavní péče	16
3.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	18
3.3 Pěstounská péče.....	19
3.4 Osvojení.....	22
3.5 Shrnutí teoretické části	23
4 Postup a výzkumné metody.....	24
4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	24
4.2 Transformace výzkumných otázek do tazatelských otázek.....	26
4.3 Výzkumná metoda a technika sběru dat	26
4.4 Cílová skupina a výběrový soubor	28
5 Interpretace výzkumu	29
5.1 Náhled na náhradní rodinnou péči (VO1)	29
5.2 Nejčastější důvody k umístění sourozeneckých skupin v NRP (VO2)	32
5.3 Formy náhradní rodinné péče (VO3).....	35
5.4 Sourozenecké skupiny a vazby na biologickou rodinou (VO4).....	38
5.5 Odchod jednoho ze sourozenců (VO5)	40
5.6 Analýza statistických údajů	42
5.7 Souhrnné vyhodnocení výsledků šetření	45
Závěr.....	47
Seznam použité literatury	49
Internetové zdroje.....	51
Seznam tabulek	53
Seznam grafů.....	53
Seznam příloh.....	53

Úvod

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku ohrožených sourozeneckých skupin v systému náhradní rodinné péče. Jsou děti, které nemají to štěstí, aby vyrůstali v harmonické rodině, a tak jejich životní cesta je často velmi složitá. Život každého jedince je stále ovlivňován blízkou rodinou, rodiči, sourozenci, neboť tito lidé jsou s námi propojeni a zanechávají v nás pocit, že někam patříme a jsme toho součástí. Ve chvíli, kdy se toto pouto roztrhne, ztrácíme pevnou zem pod nohama, a to může mít těžký dopad na zdravý duševní a tělesný vývoj. Naše společnost se problematikou ohrožených dětí zabývá a hledá co nejlepší řešení na dané situace. Náhradní rodinná péče má mnoho forem, avšak její základní charakteristikou je, že dítě se dostává do neznámého prostředí a je vychováváno cizími lidmi. Každé dítě potřebuje cítit jistotu a bezpečí a ve chvíli, kdy se mu rozpadá ten základní kámen, „rodina“, jsou sourozenci při umístění do náhradní rodinné péče, často jediní, kteří tento základní kámen suplují. V dnešní době se klade velký důraz na zachování sourozeneckých skupin, což v případě většího počtu sourozenců je tak trochu oříšek, kam s nimi? Rozdělení dětí má velký vliv na budoucí sourozenecké vazby, které se mohou zpřetrhat a tím ovlivnit vztahy mezi sourozenci v pozdějším životě.

Téma sourozenecké skupiny v systému náhradní rodinné péče je velmi široké a předurčené na mnoho dalších výzkumů. Cílem mé bakalářské práce je shrnout aktuální poznatky a zjistit jakým způsobem je řešena otázka problematiky sourozeneckých skupin v náhradní rodinné péči. Důvodem k výběru této tematiky je hledání odpovědí a faktů, dotýkajících se ohrožených dětí v početných sourozeneckých skupinách. Pracuji jako vychovatelka v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde se dotýkám mnoha životních příběhů. My jsme jen jedna z mnoha zastávek při hledání té správné cesty. Hlavní podstatou tohoto výzkumu je proto oslovit odborníky a profesionály, kteří zajišťují náhradní rodinnou péči a získat nový náhled na tuto skutečnost.

Většina společnosti možná ani nevnímá, jak problematickou situací procházejí sourozenecké skupiny a jak velkou měrou přispívá k jejímu řešení sociální práce. Ponoříme-li se do praktické oblasti této činnosti, kterou sociální práce vykonává, zjistíme, že hlavním klíčem je společenská solidarita a ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Jedním z hlavních úkolů této disciplíny je zachycení a následné řešení sociálních problémů jako je chudoba, nezaměstnanost, problematika zanedbávání výchovy dětí, delikvence mládeže a další. Základní podstatou je proto důležitá znalost mnohých dalších vědních disciplín jako je filosofie,

psychologie, sociologie, právo, pedagogika a jiné, které sociální práci zvyšují kredit profesionality. Sociální pracovník je důležitým pojítkem mezi společností a dítětem, jenž často stojí na velmi křehkém rozhraní při řešení těžkých životních situací.

První kapitola objasňuje pojem *ohrožené dítě*, a jak hluboce může zanedbávání dítěte zranit jeho psychiku. Dalším důležitým pojmem je *sourozenecká skupina* a vnímání této socializační zkušenosti, která je velmi důležitou složkou ve vývoji dítěte. Nakonec se dotkneme kulturní historie *rodiny*. Druhá kapitola je zaměřena na rizikové faktory, které mají za následek rozpad rodin a tím vzniklé problémy ohrožující výchovu dětí. Zmíníme zde důležitost práce s rodinou a možnosti prevence a pomoci. Teoretickou část uzavírá třetí kapitola pohledem do systému náhradní rodinné péče. Budeme se věnovat historické podstatě vzniku *náhradní rodinné péče* a jejím dnešním formám, jako je ústavní péče, pěstounská péče, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a osvojení. V poslední části výzkumu, oslovíme experty a zástupce pomáhajících profesí, kteří se setkávají v praxi s náhradní rodinnou péčí. Budeme srovnávat, jak se řeší umístování sourozeneckých skupin v systému náhradní rodinné péče a všechna úskalí s tím spojená. Použity budou metody kvantitativního a kvalitativního výzkumu, neboť propojením těchto metod je nám umožněno dosáhnout co největší záběr k vyhodnocení a získat tak co nejlepší výsledky výzkumu.

1 Ohrožené dítě

V úvodní kapitole budou teoreticky rozebrané základní pojmy, jako je ohrožené dítě, sourozenecká skupina a kulturní historie rodiny. Přesným definováním těchto pojmů skrze pohledy různých autorů, bude umožněno lépe porozumět zkoumanému tématu sourozeneckých skupin v náhradní rodinné péči.

1.1 Pojem ohrožené dítě

Zanedbávané děti patří mezi jedno z nejzávažnějších sociálně patologických jevů, které se v rodinách často odehrávají. Mnohdy je tento jev, skrytý pod povrchem a svou pravou tvář ukáže, až když jeho chronická podoba vážně poškozuje život dítěte. Zanedbávání dětí zasahuje do hluboké historie, neboť mnohé způsoby zanedbávání (z perspektivy současné sociální práce) byly v minulosti zcela normální (např. zanedbávání školní docházky, nucené práce, nedostatečná výživa, ošacení atd.), avšak v dnešní době by byly naprosto nepřijatelné. Nejvíce je zmiňována vysoká úmrtnost novorozeňat a odložení dítěte, které bylo v minulosti považováno za jeden z nejčastějších způsobů špatného zacházení. Rodiče měli ke svým dětem vyživovací a výchovnou povinnost, kterou úřady kontrolovali, přesto mnoho zanedbávání bylo opomíjeno a zůstávalo nepotrestáno. Změny nastaly až na přelomu 19. a 20. století, které přineslo uzákonění povinné školní docházky dětí a regulaci dětské práce, avšak ještě dlouhou dobu se potřeby dětí nerespektovaly (Pemová, Ptáček, 2016).

Zkratka CAN (child abuse and neglect syndrome) dle Matouška a Pazlarové (2010) označuje česky nevhodné zacházení s dítětem, avšak má mnoho dalších definic, mezi něž patří volný překlad *týrání, zneužívání a zanedbávání*, jak zmiňuje Štěpaník (Matoušek a kol., 2017). Zneužívání je charakterizováno, jako jakákoliv podoba aktivního ubližování dítěti, mezi které se řadí i nedostatečná péče, tzv. ne-péče. Historicky je syndrom CAN podle Matouška (2017) výrazně spojován s prací lékaře C. H. Kempeho, který v roce 1962 jako rentgenolog upozornil na typické druhy zranění neodpovídající zranění běžnému. Vytvořil tak novou definici *syndromu bitého dítěte*. Ve své první podobě bylo teoretické vysvětlení syndromu CAN postaveno na principu příčiny a následku, kdy chování rodiče mělo za následek zranění dítěte nebo jiné úmyslné poškození dítěte důsledkem nedbalosti. V dalších letech mnoho jiných odborníků na práci Kempeho navázalo a přiřadili další nežádoucí chování jako psychické týrání, sexuální zneužívání a zanedbávání (Pemová, Ptáček, 2016).

„...Za ohrožené dítě se považuje dítě, jehož životní podmínky mohou bezprostředně

ohrožovat nebo poškozovat jeho vývoj a začlenění do společnosti. Příčiny tohoto ohrožení mohou být na straně dítěte či prostředí, v němž žije. Definice ohroženého dítěte vyplývá ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí...“ (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz).

Zanedbávání péče o dítě může být ze strany rodičů úmyslné i neúmyslné, přesto je považováno za porušení společenských norem a ohrožuje vývoj dítěte. V odborné literatuře se zanedbávání rozděluje do čtyř typů:

- fyzické – neuspokojování tělesných potřeb
- výchovné – nezabezpečení možnosti vzdělávání ve škole
- zanedbávání zdravotní péče – zanedbávání preventivní péče i péče specifické, kterou dítě potřebuje
- emoční – neuspokojování citových potřeb dítěte

Všechny typy zanedbávání mají převážně původ ve špatném sociálním postavení rodiny po stránce ekonomické i sociální. Je proto někdy velmi těžké zjistit, co je příčinou zanedbávání péče: zda je důsledkem nepříznivé sociální situace v rodině, nebo je zanedbávání záměrné. Povinností státu je děti chránit před všemi formami týrání a zanedbávání, což vychází pro ČR z řady ústavních a právních mezinárodních norem. Podle „...článku 32 Listiny jsou rodičovství a rodina pod ochranou zákona, zároveň je zaručena ochrana dětem a mladistvým...“ (ústavní zákon č. 2/1993 Sb.). Tato povinnost státu v pomáhání rodině je dále rozvedena v dalších zákonech: *občanský zákoník* zákon č. 89/2012 a zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*. Jedním z nejvýznamnějších dokumentů dotýkající se ochrany dětských práv je potřeba zmínit *Úmluvu o právech dítěte* zákon č. 104/1991 Sb., kterou ČR přijmala v roce 1991. „...Úmluva o právech dítěte deklaruje pomoc státu dítěti a rodině v tíživé sociální situaci, v jejímž důsledku může dojít k zanedbávání. Vytváří tak právní rámec pro prevenci tohoto jevu...“ (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz).

Každé dítě, které prožije nějakou formu týrání a zneužívání se s takovou zkušeností velmi těžce vyrovnává, je vystaveno mnoha emočním prožitkům a vlastní bezmoci, jak popisuje tuto problematiku Lucká a Koblíková (Vodáčková, 2002). Mnoho dětí má velký strach, že jejich příznání by mohlo být zesměšněno nebo zpochybněno, a proto se často ani nesvěří. Přesto u všech dětí následkem týrání a zneužívání dochází k mnoha příznakům ve změně chování. Dítě se stáhne do sebe nebo naopak se začne chovat agresivně a neklidně. Jedním z alarmujících poznatků jsou výkyvy ve školním prospěchu a změny zajetých zvyklostí, oblíbených her a

zájmů. Starší děti po zážitku změny negativně své sebehodnocení a mají sklon k promiskuitě, prostituci, sebevražedným myšlenkám a uchýlování se k různým závislostem. Svůj pohled na svět dospělých, pak projevují neochotou přijmout, jakékoliv společenské normy a lidské hodnoty. Asociální a delikventní chování je často odpověď na utrpení, které jim dospělí zapříčinili.

1.2 Význam sourozenecké skupiny

Téma sourozenecké skupiny je velmi zajímavé, a patrně každý jedinec si v něm najde vysvětlení podstaty svého chování, které je založené na pozici mezi sourozenci. Nejvíce se na vztahu mezi sourozenci podepíší rodiče svým postojem, a jak dokážou přijímat jejich jedinečnost. Děti jsou v sourozenecké skupině pro sebe na jedné straně spojenci a na druhé soupeři, nemají na výběr a učí se vedle sebe hledat společnou cestu, ve které je někdy potřeba kompromis

„...Soužití se sourozencem je specifickou socializační zkušeností...“ (Vagnerová, 2000, s. 178). Tato citace vystihuje, jak důležité poslání přináší život v sourozenecké skupině. Umožňuje dětem osvojit si obratnost a naučit se mnohým sociálním dovednostem, jenž má pro ně velké využití v navazování vztahů s vrstevníky. Dítě se svým sourozencem žít musí a nemá na výběr, což je pro něj významnou zkušeností, v rámci které se naučí spolupracovat a zvládnout hledání společného řešení pomocí kompromisu. Sourozenci jsou z pohledu Vagnerové (2000) jeden pro druhého pevnou součástí života, která se ve školním věku stabilizuje do jisté formy, a většinou v této podobě zůstává až do období dospívání. Podstatou pro sourozeneckou skupinu je její danost, neboť pořadí a pohlaví sourozenců nejde ovlivnit.

Problematický průběh sourozeneckých vztahů se dle Matějčka (2011) velmi často objevuje především v předškolním věku, kdy děti žárlí na své mladší sourozence. Důvodem je nedostačující příprava dítěte na přicházející změnu v jeho životě spojenou s narozením sestřičky nebo bratříčka. Rodiče si neuvědomují, jak důležité je zapojení dítěte do celého procesu očekávání, následného seznámení, a nakonec i přijetí nového člena rodiny. Individualita každého ze sourozenců se nachází v jiné vývojové fázi, což je někdy velmi obtížné sladit.

Každé dítě v sourozenecké skupině podle Dallozové (Dalloz, 2002) má své vlastní životní tempo a místo na světě. Neexistuje žádný věkový odstup mezi dětmi, který by byl ideální, neboť sourozenecká žárlivost a rivalita jsou při společné výchově nevyhnutelné. Jedinou možností, jak ji omezit, je přijetí dítěte jako osobnosti se svými individuálními

potřebami a vyhnutí se společnému porovnávání sourozenců mezi sebou. Důležitou složkou je silný vliv sourozenecké konstelace, která poukazuje na zkušenost spojenou s pořadím narození dítěte. Jinak se bude ve stejné situaci chovat prvorozené dítě vedle benjamínka nebo prostředního dítěte. Ve své knize se o tom zmiňují Čapek a Čapková (2010), podle nichž je prvorozené dítě chápáno jako nejvíce spolehlivé a zodpovědné. Rodiče u prvního dítěte nemají tolik zkušeností, což se odráží na jiném přístupu ve výchově, jsou přísnější a teprve u dalších sourozenců značně poleví. Tyto děti jsou proto velmi cílevědomé a soutěživé, jsou zvyklé na pozornost, kterou jim rodiče bohatě předkládají. Mezi sourozenci se cítí jako dominantní prvek a mají potřebu to dávat najevo. S příchodem mladšího sourozence, jim hrozí ztráta postu tzv. jedináčka, což prvorození pociťují, jako trest. Novák (2007, s. 42) ve své knize poukazuje, že se tímto prožitkem zabýval Alfréd Adler a nazval ho *sesazením z trůnu*. Dítě, jež donedávna hrálo hlavní roli, se s vedlejší rolí jen tak nesmíří. Odepření výlučného zájmu tímto náhlým způsobem může být občas velmi dramatické. Rodič ve výchově nikdy nepřistupuje ke všem svým dětem se stejnými nároky a neočekává ani podobné výsledky. Dítě narozené jako druhé je velmi často srovnáváno se starším sourozencem, což vede ke konkurenčnímu boji mezi oběma sourozenci. Podle Lemana (2016) a Vagnerové (2000) se mladší děti musí více snažit, aby dosáhly svého cíle a uznání. Svého staršího sourozence mají prezentovaného jako příklad a vidí v něm klíčovou osobu, která ho celý život ovlivňuje. Pozice benjamínka, nejmladšího dítěte je nepřehlédnutelná. Tyto děti jsou v rodinách považovány za roztomilé, malé a nikdo je však nebere vážně. Mají na jednu stranu pozici s výhodami, a však na druhou stranu se musí o hodně více snažit než jejich starší sourozenci, aby získaly publicitu okolí. Jejich problém s podřízenou pozicí je z pohledu Vagnerové (2000) a Čapka a Čapkové (2010) pro ně velkou výzvou na sobě stále pracovat, aby vymyslely co nejlepší argumenty k přesvědčení ostatních a dosáhly vytouženou pozornost a ohodnocení. Rodina a sourozenci však svůj postoj k nejmladším zastávají celý jejich život, a proto tyto děti mají potřebu svou velikost stále dokazovat.

Velké sourozenecké skupiny se skládají většinou z více jak čtyř dětí a z pohledu Nováka (2007) jsou specifictví především svou soudružností, vytváří své vlastní normy a způsoby komunikace, čímž se liší od ostatních. Postoj všichni za jednoho a jeden za všechny jim dává kredit silného týmu. Vztahy mezi sourozenci jsou ovlivněny mnoha faktory jako je pohlaví, věk, počet sourozenců, anebo pořadí narození, ale nakonec každé dítě své místo v rodině dostane a podle Vagnerové (2000) v mnoha směrech tato pozice ovlivní jeho charakteristické vlastnosti a způsob chování, které jsou pak zdrojem zkušeností na celý život.

Zajímavý postřeh je, jak právě sourozenecké vztahy složené z *pravých a nepravých sourozenců* mohou pomoci příznivému vývoji a působit jako silný resilientní činitel v těžkých chvílích. Matějček a Dytrych (2002) uvádějí ve své publikaci výzkum, kde byly pozorovány dospělé osoby, které vyrůstaly v dětství v dětských domovech, SOS vesničkách a v individuální pěstounské péči. Většina těchto dospělých jedinců, kteří se společensky dobře adaptovali, dokázala jako děti vytěžit to nejlepší pro svůj vývoj navzdory nepříznivým podmínkám, které je neovlivnily negativním způsobem ani fyzicky, ani je nestáhly ke dnu po psychické stránce. Příznivému vývoji za nepříznivých podmínek se odborně říká *resilience*. Příkladem toho je *sourozenecká soudržnost*, která vznikala v SOS dětských vesničkách, kde v jedné rodině vyrůstaly vlastní sourozenecké skupiny pospolu s dětmi a se skupinami sourozenců cizích. Dle Matějčka a Dytrycha (2002, s. 70) se v těchto dětech vytvářel pocit, „...že patří k sobě a všichni spolu do jedné rodiny...“, výsledkem čehož byl jakýsi dětský klan složený z pravých i nepravých sourozenců. Mimo jiné tyto rodinky byly charakteristické ještě dalšími třemi vlastnostmi. Jedna z nich se týká především silného sourozeneckého spojení i v dospělosti. Druhým silným znakem je hierarchické uspořádání sourozenců, v němž nejstarší dominantnější osobnost ve skupině je silnou autoritou i v době, kdy už jsou všichni sourozenci dospělí, přičemž stále ostatní vede a řídí. Posledním znakem je sexuální sourozenecké tabu, neboť přesto že děvčata a chlapci nejsou mnohdy pokrevními příbuznými, nedochází k vzájemné přitažlivosti. Sourozenci mezi sebou měli vztah, jako skuteční bratři a sestry. V pěstounské individuální péči se neobjevují tak velké početné sourozenecké skupiny, ale i přesto vznikají i zde vztahy s dětmi pěstounů, kteří jsou pro nově příchozí děti jakýmsi vzorem.

1.3 Kulturní historie rodiny

Rodina byla odedávna významná především z biologického hlediska pro udržení lidstva, jakožto základní jednotka každé lidské společnosti. Formuje člověka, umožňuje mu kulturní a společenský vhled. Každá rodina má svou jedinečnou vůni, která v dané míře respektuje závazná pravidla společnosti. Pro dítě je vnímání rodiny velmi důležité, neboť je pro něj prvním modelem společnosti.

Pojem kultura (lat. *cultura*, „co je třeba pěstovat“) je souhrn materiálních a duchovních hodnot vytvořených lidmi v procesu lidského vývoje. Každá kultura pěstuje a předává dané vzorce chování, které si člověk osvojuje pomocí literatury, umění, divadla, náboženství a vzdělávání. Zde je důležitá účast rodiny, která jako první instituce ovlivňuje předání kulturního dědictví a tím zaručuje udržení kulturních odlišností. Kultura je často velmi pružná a

přizpůsobuje se novým okolnostem. Zárukou pokračování kultury je rodina a cílevědomé vzdělávání ve školách. Asi největší podíl na předávání kultury jako např. jazyka, vyprávění, oblékání, morálky nebo náboženství mají dvě generace, a to matky a babičky. Kulturní funkce rodiny je proto především výchovná. Rodiče, případně zákonní zástupci dítěte vedou dítě cíleně ke kvalitnímu životu. Snahou je výchovně působit už od narození, a to pěstováním dobrých návyků slušného a bezpečného chování. Výchovou se rozumí, že se dětem předávají kulturní tradice, zvyky, hodnoty zavedené v konkrétní rodině (Možný, 1999).

Rodina byla považována za nejmenší jednotku všech známých společností, která měla svá pravidla už v době kamenné. Byla organizovaná a přisuzovala dané role jednotlivcům podle pohlaví, věku a společenského postavení. Tehdy to byl lov, který specializoval ženy na sběrače a muže na lovce. Odhaduje se, že v lovecké a sběračské společnosti mohli být pouze malé rodiny. Důvodem bylo velmi náročné cestování za obživou, které jen těžko umožňovalo ženě starat se o více jak jedno dítě. Neolitická revoluce měla vliv na počátek usazování na jednom místě a počátek pěstování rostlin. Bohaté zkušenosti se sběračstvím, tak ženy mohli využít při výsevu semen a dále se realizovali ve výrobě keramiky a v tkalcovství. Tato doba byla ještě hodně postavena na ženských hodnotách. Ženský princip, projevující se rozením dětí a péče o ně, byl posvátný. Kultura žen však byla postupně utlumena agresivní válečnickou kulturou mužskou. Rozvinutí řemesel, obchodu a vojenství s diferenciací společenského postavení podle výše majetku, mělo za následek silné postavení muže v rodinách. Toto dominantní místo mužům v mnoha civilizovaných zemích zůstává až do dnešní doby. Naše kultura je převážně zaměřena na výkon, na soupeření je hodně agresivní a považuje se za kulturu „levé mozkové hemisféry“ (Matoušek, 1997, s. 21).

Rodiny ve starověkém Řecku byly striktně patriarchální a ženám příslušeli pouze domácí práce a vaření. Dle Možného (1999, 2011) měl muž postavení živitele a vůdce rodiny, měl mnoho pravomocí, které mu dávali právo rozhodovat o počtu dětí a jak se s dítětem naloží. Podřízená žena, tak neměla možnost svůj život nijak ovládat a byla povinna poslouchat a zabezpečit rodinu potomky, nejlépe mužskými. Dítě tehdy bylo bráno jako plnohodnotná bytost, když dostalo jméno, a to až deset dnů po narození. Již tehdy byli děti odkládány, aby se udržela regulace velikosti rodiny. Děti se dávaly do hliněných nádob na veřejná místa a ten kdo je vychoval, je pak uznal za vlastní nebo z nich udělal otroky. Naopak Římané si rodinu velmi cenili a považovali ji za základní jednotku společnosti. Postavení římských žen se v mnohém změnilo a udává se, že tato doba je počátkem ženské emancipace.

Středověk vidí rodinu jako instituci, zmiňuje ve své knize Matoušek (1997), bez které

nemůže jednotlivce existovat. Muži ve městech se rozhodovali pro sňatek, až když byli ekonomicky soběstační. Na venkově se muži ženili brzy, neboť rodina byla zárukou rozšíření pracovní síly. Ve středověku dětství trvalo pouze do osmi let, pak už bylo dítě bráno jako dospělá osoba, která může pracovat např. v zemědělství nebo mimo domov. Industrializace přinesla mnohé změny do vnímání role muže a ženy v rodině. Zavedla se povinná školní docházka, což odvedlo děti na velkou část dne mimo domov. Ženy se začaly podílet stejně jako muži na zabezpečení rodiny a pracovaly v průmyslu, Jejich postavení však bylo velmi znevýhodněné oproti mužům. Muž už nebyl jediným živitelem rodiny, a to mu vzalo jeho prestižní postavení.

Dnešní rodina je v mnoha směrech odlišná od předešlé doby. Lidé odkládají sňatky a rození dětí na pozdější dobu, vysoká rozvodovost bere mnohým chuť a elán do dalších svazků. Rodiny výrazně omezily počet dětí. Děti a rodiče prodlužují společné bydlení a nemají chuť se osamostatnit (Matoušek, 1997). Tradiční rodina v současnosti zahrnuje mnoho forem soužití, a tak je mnohem náročnější přesně jí definovat.

Tato kapitola se zaměřovala především na ujasnění základních pojmů, o které se opíráme v celém výzkumu. Ohrožené děti, ať už jednotlivci nebo sourozenecké skupiny se dostávají do nepříznivých podmínek, které většinou bez vnější pomoci nedokážou vyřešit. Většina příčin zanedbávání péče je důsledkem nepříznivé sociální situace v rodině, avšak může být zanedbávání záměrné. Mnohdy se problematika v rodině projeví až asociálním nebo delikventním chováním dítěte, které tak projevuje svůj vnitřní hněv na utrpení, které mu dospělí zapříčinili. Další část kapitoly se zabývala významem sourozeneckých skupin. Barvitě je zde popsáno, jak soužití se sourozenci umožňuje dětem naučit se mnohým sociálním dovednostem. Vedle toho se dozvídáme o silném vlivu sourozenecké konstelace, která poukazuje na zkušenost spojenou s pořadím narození dítěte. Na závěr jsme si přiblížili smysluplnost a funkci rodiny nahlédnutím do historie. Rodiny v současnosti jsou velmi nestabilní a křehké, proto se snadněji dostávají do těžkých životních situací.

2 Rizikové faktory ohrožující vývoj dítěte

Předcházející kapitola ukotvila pojmy, které jsou spojené s cílovou skupinou a pomohla nám lépe zaostřit vnímání dětí v sourozeneckých skupinách a přiblížit kulturní pojetí rodiny v historii. Tato kapitola se zaměřuje na rizikové faktory ohrožující funkčnost rodiny a následkem této problematiky dochází k rozkladu stability rodin. Zajímavou částí je pohled jak může krizová situace zasáhnout vývoj dítěte a popis psychické deprivace. Konec kapitoly uzavírá různá prevenční a pomocná opatření.

2.1 Problematika rodiny

Rodina je z pohledu dnešní společnosti stále důležitým článkem, který ovlivňuje duševní vývoj dítěte. Všechny členové rodiny jsou významným prvkem pro dítě a každý jednotlivě přirozeně ovlivňuje jeho život. Role matky je především ochranná a emoční, otec je pro dítě vzorem jistoty a autority a sourozenci vytvářejí podmínky pro trénink různých stylů sociálního chování. V této kapitole jsou uvedeny některé konkrétní rizikové faktory ohrožující vývoj dětí a to na straně rodičů, dětí a samotného prostředí rodiny.

Většina rizikových faktorů je spojována s rodiči, kteří mají sklony k zanedbávání dětí, jedná se převážně o svobodné matky bez stabilního zázemí, dále sem patří dospělí trpící duševními poruchami, schizofrenií, se sklony k depresi a jinými závislostmi na návykových látkách. Problém však může být na straně dětí, bývá většinou spojován s handicapem, které rodiče nedokážou zvládnout a vnímají ji jako zátěž. Patří sem děti narozené s nízkou porodní váhou, obtížným temperamentem, s chronickým onemocněním, sníženou inteligencí, vrozenou tělesnou či mentální vadou, psychomotorickou opožděností, zažívacími potížemi a další. (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Škoviéra (2007) zmiňuje tři nejproblémovější typy rodinného zázemí, kvůli kterým jsou děti nejčastěji umístovány do NRP. Důvodem je, že rodiče:

- nemohou se o dítě starat – jedná se o objektivní důvody např. úmrtí, nemoc, rodič je ve výkonu trestu.
- nechťejí se o dítě starat – zřeknutí nebo odložení dítěte do dětského domova, k příbuzným, kde častým důvodem bývá nedostačující citová vazba k dítěti ze strany rodičů a tím nenaplnění základních fyziologických potřeb dítěte.
- neumějí se o dítě postarat – nedokážou se o dítě postarat, nezvládají jeho výchovu

Rodiče často své problémy a krizové situace ve vztahu pojmají jako věc, která se děti netýká, avšak děti přesto vycítí, že se doma něco děje. Jsou krize, kdy nedochází k výbuchům hněvu a hysterickým výstupům nebo k agresí, ale přesto nastane zvláštní dusná atmosféra. Rodiče se tváří jako by se nic nedělo a snaží se vše schovat do falešných a milých pohledů, avšak dítě i tak vycítí, že vše není v pořádku a že ztrácí rodinnou stabilitu. Jednou ze základních duševních potřeb dle Matějčka a Dytrycha (2002, s. 30) je *potřeba životní jistoty*, kterou si dítě buduje už na konci kojeneckého věku. Vnímá, kdo ho má rád, vytváří si blízký vztah ke svým lidem a učí se důvěřovat světu. Dítě si v době časného dětství tvoří vědomí vlastního „já“, vědomí vlastní hodnoty a postoje v rámci vlastní rodiny. Zásah do jeho bezpečné a životní jistoty může hluboce zranit jeho osobnost, jeho identitu. Věk dítěte hraje velkou roli ve vnímání konfliktu, neboť malé dítě vycítí i malé nuance ve změně chování, jako je barva hlasu, gesta, doteky a cítí hrozící nebezpečí oslabení. (Matějček, Dytrych, 2002)

Předškolní období, kdy děti už dovršily tři roky, je přípravou na školu, ale hlavně dává dítěti průpravu na celý jeho budoucí život. Vágnerová (2000) popisuje toto období jako postupné odpoutávání od rodiny a směřování aktivit k dětem věkově blízkým. Dětská fantazie je na vrcholu a pomáhá dětem si sestrojít svůj vlastní svět. Dítě v tomto věku přijímá bez problémů každou životní událost a dokáže se přenést přes mnohé nesrovnalosti a problematiku. Z pohledu Matějčka a Dytrycha (2002), si v pak mohou děti v tomto věku jakoukoliv krizovou situaci a napětí vysvětlovat po svém, mnohdy považují sami sebe za viníky.

Vágnerová (2000) uvádí, že vstupem do školy dochází u dítěte k silnému rozvoji schopností a dovedností, které podpoří vývoj dětské osobnosti. Tuto oblast dělíme dle Vágnerové (2000) do třech dílčích fází: raný školní věk, střední školní věk a starší školní věk. Nástupem do školy dítě může poznávat jiné sociální skupiny a postupně se osamostatnit od rodiny. Střední školní věk se dotýká dospívání, které se projevuje mnoha změnami v sexuálním dozrávání. Matějček, Dytrych (2002) je považuje za důležité období pro vytváření rodinných vztahů. Chlapci a děvčata se identifikují se svou životní rolí podle pohlaví, dozrávají v mladé muže a ženy. Toto období je proto velmi citlivé na jakýkoliv nesoulad v rodině, krizi nebo dokonce rozvod. Příkladem jsou děti adoptované, které pokud nevěděly o svém původu, jsou z toho velmi nejistí a mohou se dostat na špatnou cestu právě proto, že nevědí, kam vlastně patří. V pěstounských rodinách naopak dochází ze strany dětí k cílenému hledání svých náhradních rodičů, právě proto, aby nedošlo ke ztrátě životní jistoty, kterou nedávno dítě v této rodině získalo.

Období puberty je podobné jako střední školní věk, jen přichází na řadu také soudcovský postoj. Mladý člověk už má svůj vlastní názor a není jen pouhým pozorovatelem. Často až velmi tvrdě hodnotí a odsuzuje chování svých blízkých a svou upřímností nebere na nikoho ohledy (Matějček, Dytrych, 2002). Úkolem tohoto období je dozrát v dospělého člověka, což podle Vágnerové (2000) někdy komplikuje tempo biologického, psychického a sociálního vývoje, které spolu nejsou v harmonii. Adolescenti nepřijímají slabost a nerozhodnost dospělých, jsou velmi kritičtí ke svým rodičům. Naopak chtějí v dospělých vidět někoho, koho můžou obdivovat, kdo je bere vážně.

Dalozová připomíná, jak důležité je pomáhat dětem najít místo v životě, a říká, že „...pro dobrý rozvoj dítěte je třeba, aby bylo na ‚periferii skupiny‘, a ne v jejím středu. Proč? Protože je-li dítě středem pozornosti, v přílišné péči rodičů, prospívá mu to méně, než když je odsunuto stranou...“ (Daloz, 2002, s. 40). Děti milujeme, ale náš život jim nepatří. Přehnanou péčí dětem více ubližujeme, než abychom jim prospěli. Mnozí rodiče své ratolesti staví na první místo a oni se tak stávají středobodem vesmíru. Dítě více ohodnotí, když jim rodiče ukazují, že se nevzdali svého partnerského života, čímž umožní dítěti lepší rozlet do světa a postavení se na vlastní nohy. Dostanou šanci dospět a založit si vlastní život a při tom necítit pocity viny vůči svým rodičům (Daloz, 2002, s. 41).

2.2 Problematika prostředí

Pro zdárný vývoj dítěte je potřeba zajištění bezpečného a stabilního místa, které vytváří pocit jistoty. Je někdy velmi těžké vyhodnotit rizikové faktory, které ohrožují dítě, Bechyňová a Konvičková (2011) zmiňuje, že je potřeba s velkou citlivostí hledat kompromis, aby se nenapáchalo větší zlo, než rodina momentálně prožívá. Důležité je při hodnocení rizik sledovat zda jsou rizikové faktory na straně rodičů, dětí nebo v širším prostředí rodiny a v konečné fázi vyhodnotit, co je nejlepší pro dítě.

Sociální izolace je pro dítě nejsilnějším činitelem ke vzniku *psychické deprivace*, neboť je omezen „...přívod podnětů sociálních, citových, ale i sensorických...“ (Langmeier, Matějček, 2014), jako druhým činitelem je oddělení dítěte od jeho sociálního prostředí, na které bylo zvyklé a vytvořilo si k němu vztah. Taková situace vzniká podle Bowlbyho (2012) je-li dítě odloučeno od osoby, která se o něj starala v prvních třech až pěti letech jeho života, což má vliv na další zdravotní vývoj dítěte, tomuto přerušení spojení se říká „separace“. Tuto psychologickou separaci prožívá dítě při odloučení od rodiny nebo při přechodu z ústavu do

ústavu a v mnoha dalších situacích, kdy dochází v jeho blízkosti ke změně blízkých osob. Silný vliv má na dítě narození sourozence, kdy nový potomek upoutá veškerou pozornost rodiny a starší dítě se cítí izolováno. Naopak ztráta sourozence, vytváří v dítěti vzpomínku, kterou si neustále přibarvuje, přestože ho ani neznal. Sourozenecké pouto výrazně zesiluje ve chvíli, kdy dojde ke ztrátě obou rodičů. Nejstarší sourozenec se náhle stává pro mladšího sourozence jediným bezpečným přístavem v životní plavbě, a v mnoha případech suplujícím rodičem. Sourozenci tvoří dle Langmeiera a Matějčka (2014, s. 146) „... jeden pro druhého kus životní jistoty: dítě nemá nikoho, ‚komu by patřilo‘, ale ‚ke komu patří‘ ...“ proto je velmi důležité, aby se sourozenecké skupiny udrželi a umíst'ovali se do náhradní rodinné péče spolu.

Vždy byla rodina považovaná za jedinou spolehlivou ochranu proti deprivaci, avšak Langmeier a Matějček (2014) zmiňuje, že podle Bowlbyho koncepce, může rodinné prostředí vytvářet podmínky, které se v mnoha směrech neliší od ústavní péče. Dochází k neuspokojování základních psychických potřeb dítěte, a to dvěma způsoby. Jednou z těchto příčin je nedostatek sociálně emočních podnětů, který brání dítěti ve zdravém vývoji. To se stává v rodinách sociálně a ekonomicky slabých, kde chybí otec nebo matka a takto neúplná rodina neposkytuje dítěti dostatečnou vývojovou podporu. Druhým důvodem je absence vychovatelů – rodičů v životě dětí a upřednostňování pozornosti jiným aktivitám před vytvářením vztahu s dítětem. Obě tyto varianty podle Langmeiera a Matějčka (2014) mají za následek vznik deprivace. Ačkoliv lze první situaci poměrně lehce napravit, druhý případ má podstatu v problematické osobnosti vychovatelů.

2.3 Prevence a pomoc

Dnešní rodina je velmi křehká, neboť je mnohem menší, než byla v minulosti. Lehce se dostává do nesnází a pak je naprosto závislá na pomoci státu. Funkčnost rodiny z pohledu Matouška (2013) se zúžila na ekonomické zabezpečení rodiny, výchovu dětí a emocionální podporu dospělých členů rodiny. Základem pro správné fungování rodiny jsou důležité určité kompetence, které zajišťují stabilní životní podmínky. Sociální práce se zaměřuje na řešení problematiky a hodnocení faktorů, které rodinu ohrožují. Rodiny, které nezvládají dlouhodobě více kompetencí (bydlení, finance, výchova dětí, závislosti, kriminalita, vztahové problémy, nemoc...), jsou *mnohoproblémové rodiny*. Pracovník poskytující pomoc už při prvním kontaktu s rodinou zjišťuje, že problémy se dotýkají mnoha životních oblastí rodiny a vzájemně jsou propojené. Řešením je proto zmapování potřeb rodiny, vytvoření plánu péče a pak postupné odstraňování nedostatků. Sociální práce s rodinou se řídí zákonem č. 359/1999 sb., o sociálně-

právní ochraně dětí a je vykonávána pracovníky OSPOD. Náplní práce sociálního pracovníka je sociální poradenství v těžkých životních situacích. Vedle toho můžou pracovníci OSPOD provádět sociální šetření v okolí rodiny nebo dítěte, aby získali informace o závažnosti stavu a předešli tak případnému ohrožení. Zde Bechyňová a Konvičková (2011) podotýkají, že sociálně-právní ochrana dětí, kterou vykonávají prostřednictvím státu pracovníci OSPOD má nenahraditelnou funkci a k účelnému sanování je potřeba týmová spolupráce všech zainteresovaných pracovníků s pracovníky OSPOD.

Důležitou zmínkou je využití celostátní telefonní *linky bezpečí* pro děti a mládež, která slouží jako pomoc v krizových životních situacích. Její založení je spojené s nadací Naše dítě od roku 1994. Tato služba nabízí psychoterapeutický rozhovor na vysoké profesionální úrovni nepřetržitě po dobu 24 hodin (Póthe, 1996).

Sanace rodiny je u nás poměrně krátce, proto je stále u některých odborníků málo akceptována a jinými naopak brána jako jediná možnost pro řešení problematiky v rodinách. Bechyňová a Konvičková (2011) zmiňuje, že ještě do roku 1989 sociální pracovníci byli pro rodiny jakýmsi strašákem, který svým autoritativním a direktivním přístupem zastupoval stát. Ústavní péče tehdy představovala tu nejlepší možnost ochrany dětí před problematickými rodiči, což mělo za následek několikaleté pobyty v ústavním zařízení. Dalším velkým nedostatkem byla nedostatečná spolupráce při integraci dětí do společnosti po opuštění ústavní péče. Zavedením sanace rodiny se mnozí naivně domnívali, že tato nová metoda práce s rodinou postupně napomůže ke zrušení dětských domovů. Bechyňová a Konvičková (2011) upozorňují na důležitost zdravého nadhledu odborníků, zda se otevřou novému přístupu práce s rodinou nebo se naopak programu sanace vyhnou.

Vysvětlení pojmu sanace rodiny nejlépe vystihuje Matoušek (2014) jako podporu rodiny, jejímž cílem je pomáhat a sledovat zájmy každého člena rodiny. Bergová (2013), vidí podstatu tohoto přístupu jako terapii zaměřenou především na řešení než na hledání problému. Slovo *sanace* vzniklo z latinského slova *sanare*, jenž znamená „uzdravit“. Výraz představuje jakýsi léčebný přístup, který sleduje ozdravení rodiny. Sanace rodiny má široké spektrum, zaměřující se na spolupráci a vazby rodiny s vnějším světem, do kterého patří vedle profesionálů také širší rodina, dobrovolníci, sousedi a jiné pomáhající profese. Hlavním cílem sanace rodiny je podle Bechyňové a Konvičkové (2011) snaha zabránit nebo zmírnit příčiny ohrožení dítěte a nabídnout oporu dětem i rodičům a přitom udržet rodinu celou. Dalším důležitým faktorem je při umístění v ústavní péči napomáhat k udržení kontaktů dítěte s rodinou

a při návratu z institucionální výchovy podpořit jeho zpětné začlenění. Zaměření sanace je postaveno na mnoha faktorech, podle kterých se sestavuje sanační plán:

- Rizikové faktory rodiny
- Rizikové faktory prostředí
- Aktuální sociální situace (Bechyňová, Konvičková, 2011).

Podpora rodiny je komplexní práce mnoha lidí, kteří se zaměřují na rodinu, jako celek. Vytváří jasné cíle, postupy a daný časový harmonogram. Práce s rodinou je velmi intenzivní a spolupráce je poskytnuta v přirozeném prostředí rodiny. Nabízí možnost kombinaci základní a specializované služby. Sanační plán pomoci je přesně upravený tak, aby korespondoval s individuálními požadavky konkrétní rodiny. Pro větší přehled se průběžně konají případové konference, kde se vyjasňují potřeby rodiny, tvoří se plány a cíle postupů (Bergová 2013).

Druhá kapitola nám ujasnila, jaké jsou rizikové faktory ohrožující výchovu dětí, a to ze dvou pohledů, na straně problematické rodiny a problematiky prostředí. Rodina by měla být pro dítě přístavem bezpečí a jistoty, to však v mnoha dnešních rodinách neplatí. Jedním z preventivních opatření je podpora rodiny zaměřující se právě na rizikové faktory ohrožující rodinu. Mezi tyto metody zařazujeme také sanaci rodiny, která je komplexní pomocí a podporou, sledující zájmy každého jednotlivého člena rodiny. Tato pomoc však mnohdy těžkou životní situaci rodiny nevyřeší a děti jsou stále blízko ohrožení, v důsledku čehož nastává nutnost řešení pomocí náhradní rodinné péče.

3 Systém náhradní rodinné péče

V této kapitole se podíváme na různé formy náhradní rodinné péče v našem systému. Pohled do historie nám vyjasní původ vzniku ústavů, pěstounské péče a adopce. Už v minulosti se problematikou ohrožených dětí zabývala církev nebo lidé s filantropickým cítěním. V dnešní společnosti tuto funkci zastává stát a snaží se najít, co nejlepší způsob řešení nedostatků ohrožených dětí. Mnohdy však početná sourozenecká skupina nemá na výběr a jedinou šancí, jak udržet sourozence pohromadě je umístění do ústavní péče.

3.1 Ústavní péče

Historicky se první zmínka o ústavech a pobytových zařízeních nachází ve starověkém Egyptě, kde existovala léčebná místa považovaná za sídla bohů, vyhledávaná mnohými nemocnými, ale i studenty medicíny a lékaři. Ve starověkém Řecku se podle boha Asklepieia, tyto ústavy nazývaly *asklepieia*, a nacházely se v místních chrámech. Vedle těchto léčebných míst existovaly miniaturní kliniky v domech lékařů tzv. *iatria*, kde na krátkou dobu byli hospitalizováni nemocní a o jejich zdraví pečoval lékař se svými otroky. Teprve až křesťanství zavedlo zřizování zvláštních útulků pro pocestné tzv. *xenodochia* a sirotčince pro děti bez rodin nazývané *orfanotrofia*. Tehdejší církev svou křesťanskou láskou k bližnímu, suplovala smysl solidarity občanů dnešního moderního státu. Středověké kláštery stavěné na odlehlých místech byly první pobytová střediska s duchovním, vzdělávacím a ekonomickým zaměřením. Od 16. století se starost o chudé občany, kteří postrádají základní prostředky pro udržení života, směřuje na obce. Začátkem osmnáctého století jsou zřizovány velké ústavy nového typu, které už nejsou církve, ale na jejich založení se podílí stát. Cílem je i specializace ústavů s novými názvy jako je nemocnice, polepšovna, trestnice nebo starobinec. Ústavy stále sloužily především k shromáždění lidí, které společnost odmítala a vylučovala. Teprve na začátku dvacátého století se začíná ústavní péče zaměřovat na potřeby klienta. Dnes se ústavy v mnoha směrech změnily. Nejsou to už šedé uzavřené instituce, ale naopak se přibližují svým příjemným interiérem klientovi a nabízí mnoho moderních programů (Matoušek, 1995).

Specifikace ústavu se dle Matouška od pobytových zařízení liší především svými profesionálními zaměstnanci, kteří pečují o klienty s nějakým hendikepem. Ústav se tak stává dočasným nebo trvale náhradním domovem. Ústavní péči rozdělujeme podle délky hendikepu:

- Klasický model péče – krátkodobý hendikep, například pobyt v nemocnici
- Rehabilitační model – dlouhodobý hendikep

- Pečovatelský model – trvalý hendikep

Ústavy mají svůj vlastní svět a řád, životy uvnitř jsou koordinované a směřované k dosahování cílů. Dle Matouška je vznik ústavů, postaven na třech lidských archaických zkušenostech: *zkušenosti rodiny, zkušenosti obce a zkušenosti vyhoštění, vyobcování* (Matoušek, 1995, s. 19).

V minulosti lidstvo žilo v hrůze z chaosu a věřili, že příčinou chaosu je jakási nadpřirozená síla. Snažili se o spojení s touto silou skrze magické rituály, avšak usazování a zakládání pevných staveb byl počátek ochrany před temnými silami. Dům a rodina se staly hlavní jistotou a pevným bodem v životech lidí. Malé dítě ještě nedokáže odolat nástrahám velkého světa, a tak je pro něj uzavřené stabilní prostředí s omezeným počtem pečujících osob bezpečným úkrytem. Důležitým aspektem je pro lidi rodný kraj, místo se kterým je spojený pocit, že někam patří. Poslední zkušenost je spojena s nežádoucím obyvatelstvem, které společnost odmítala a mezi něj patřili cizinci, nemocní, chudí, kacíři a mrzáci. Pro tyto lidi byla vymezená odlehlá a těžko přístupná místa nebo vesnice opuštěné po válkách (Matoušek, 1995). „...Ústav je vždycky pokusem o umělý domov, asyl; má být sférou jistoty, a to i v těch případech, kdy byl vybudován proto, aby chránil společnost, nikoliv lidi, kteří v něm přebývají...“ (Matoušek, 1995, s. 20).

Každý ústav však má svoji vlastní vůni a atmosféru, která ho svým způsobem specifikuje a odlišuje od ostatních. Pohled do nitra ústavu byl vnější společnosti uzavřen a možnost vstupu kontrolován, avšak to už dnes na mnoha místech je minulost. Hlavní funkce ústavů dle Matouška je možné shrnout do tří bodů:

1. **Podpora a péče.** Tato funkce se dotýká zařízení, která poskytují náhradu za nefunkční nebo chybějící rodinu (např. kojenecké ústavy, dětské domovy), ústavy pro svobodné matky s dětmi, zařízení pro těžce mentálně a fyzicky hendikepované lidi, domovy pro bezdomovce, domovy důchodců, utečenecké tábory a další. V těchto zařízeních je klientům nabídnuta chybějící podpora a péče, bez které by byla ohrožena kvalita jejich života a často i hranice přežití.
2. **Léčba, výchova a resocializace.** Tato funkce je spojená s nemocnicemi, léčebnými a rehabilitačními ústavami, zařízeními pro rizikovou mládež, zařízeními pro propuštěné vězně atp. Cílem je změnit stav klienta, neboť se předpokládá, že klient bude odcházet z ústavu v jiném stavu, než v jakém do něj přišel.

3. **Omezení, vyloučení a represe.** Tato funkce je v popředí ve věznicích, v psychiatrických zařízeních s nedobrovolnými pobyty, sběrné tábory pro uprchlíky apod. Bez těchto zařízení by byla společnost ohrožena kriminálními osobami, lidmi trpícími psychózou, neznámými cizinci (Matoušek, 1995, s. 22).

Nařízení ústavní výchovy je možné pouze na základě rozhodnutí soudu, v ČR existují dětská centra, dětské domovy, diagnostické ústavy, domovy pro děti s postižením, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Ústavní péče se v mnoha směrech změnila hlavně proto, aby předešla vzniku psychické deprivace, která byla s touto formou péče nejvíce spojována. Dětské domovy se změnily na bytové jednotky rodinného typu, neboť snahou je co nejvíce se přiblížit životu v rodině. Velmi zajímavý postřeh popisuje Langmeier a Matějček (2014), kdy umístění do ústavní péče vidí v některých případech jako výhodu. Především adolescenti jsou ve věku, kdy už nejeví žádný zájem o změny a přizpůsobování se náhradním rodinám, ale naopak uvítají citově neutrální prostředí podobné internátu. Druhým důvodem je tělesný nebo duševní handicap dítěte a ústavní péče se nabízí jako nejlepší alternativa. Dalším silným argumentem je početná sourozenecká skupina, kdy je velký problém najít řešení, jak tyto děti umístit do náhradní rodinné péče a udržet je spolu. Dětské domovy a celý ústavní systém v posledních letech prochází velkou transformací a mnohé z nich svou novou metodikou dosahují velmi uspokojujivé výsledky.

3.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Mnoho dětských domovů a kojeneckých ústavů se v posledních letech přeměnilo na Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP). Tato zařízení jsou poměrně mladá, a tak je těžké najít pro ně přirovnání v historii.

Nejlépe je ZDVOP specifikován zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí § 42 „... Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku (§ 15), jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči...“ (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz).

Dítě může být umístěno do ZDVOP na základě soudního rozhodnutí, dále na základě

žádosti obecního úřadu s rozšířenou působností, na základě žádosti zákonného zástupce, anebo může požádat o umístění samo dítě. Délka pobytu nesmí přesáhnout dobu 12 měsíců.

Cílem ZDVOP je vytvářet dětem, které se ocitly z různých důvodů v krizové situaci, náhradní domov, a to formou co nejvíce blízkou podobě života v rodině. Důležitým specifikem těchto zařízení je ponechat dětem co největší prostor s udržení kontaktů s přirozeným prostředím, jako jsou jejich vrstevníci, kamarádi, příbuzní a osoby, které se nějakým způsobem na výchově dítěte podílely. Podstatné je zaměření na poskytnutí bezpečného prostředí, zázemí a ochranu dětem, a to na nezbytně nutnou dobu. K tomu patří i vzájemná spolupráce s rodinami dětí, s jejich blízkými a s ostatními organizacemi tak, aby se v co nejrychlejší době vyřešila jejich životní krizová situace a pobyt trval jen krátce. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou jen zastávkou v životech těchto dětí a cílem je co nejrychleji jim umožnit návrat do bezpečného prostředí. V zařízení jsou vytvořeny rodinné buňky, které se svou podobou přibližují co nejvíce přirozenému rodinnému prostředí. Cílovou skupinou jsou děti ve věku od narození do osmnácti let, které se nacházejí v nepříznivé životní situaci. Bývají mezi nimi často početné sourozenecké skupiny a jednotlivci. Jeden zaměstnanec zajišťuje osobní péči nejvýše čtyřem dětem. Každému z dětí je umožněno smysluplné trávení volného času, podpora v rozvíjení svých schopností a dovedností, a hlavně individuální přístup za strany vychovatelů (Dětské centrum Veská, www.dcveska.cz/zdvop).

3.3 Pěstounská péče

Počátky pěstounské péče jsou velmi úzce spojené s institucí placených kojných, které se pak stávali chůvami a pěstounkami. První zmínka se dotýká starověkého Řecka a Říma. V každé době, kdy společnost pocítovala ekonomickou sílu, která nahrávala vzniku tzv. vyšší třídy, se symbol ženské krásy dostal do konfrontace s těhotenstvím a porodem, neboť to nešlo nijak obejít. Avšak kojení bylo možné koupit, což vedlo bohaté ženy k vyhledávání kojných a opatrovnic pro své potomky. Děti tak byly odebírány ihned po porodu na dva roky do venkovských rodin placených kojných.

Vývoj pěstounské péče je velmi úzce spojen se vznikem nalezinců koncem 19. století. Tyto ústavy nabízely za skromnou odměnu ženám možnost, vzít si dítě do péče. Podmínkou bylo, aby pěstounka byla zdravá, mravně zachovalá, trochu i majetná. Mnohé z žen mělo své vlastní děti a tuto možnost využívali pouze na přilepšenou, neboť plat pěstounky byl velmi nízký a s věkem dítěte se ještě snižoval. Dítě po dovršení šestého roku, bylo vráceno zpět do

nalezince a pak do kláštera, který byl přestupní stanicí pro odesílání dětí do rodin, jež projevily zájem. Tyto rodiny měly posílat děti do školy a vyučit je určitému řemeslu, mnohdy se však osud otočil jiným směrem (Matějček, 1999).

Po roce 1918 se Česká republika mohla odrazit od zkušeností bývalého Rakouska – Uherska s péčí o děti. V roce 1931 stát spravoval 60 dětských domovů a okresy měly na starost 24 okresních sirotčinců. Tato zřízení sloužila jako dočasný ozdravovací ústav, blízký dnešním diagnostickým dětským domovům. Z nich děti odcházely velmi brzo do pěstounských, adoptivních rodin a v tom horším případě do zařízení pro úchylnou mládež.

Pěstounská péče se dělila na čtyři typy:

1. Pěstounská péče nalezenecká
2. Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež
3. Pěstounská péče v tzv. koloniích
4. Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny

(Matějček, 1999, s. 29).

Období od vzniku Československa, jak zmiňuje Škoviera (2007), nabízelo bohatou škálu náhradní rodinné péče právě formou pěstounství. To však v 50. letech z ideologického charakteru tehdejší komunistický systém zrušil, a přešel směrem k zavádění ústavní péče. Mnohé děti tak opouštěly rodiny pěstounů, kde doposud žily a přecházely do dětských domovů. Jediná forma pěstounské péče, která se uchovala až do sedmdesátých let, byla možnost svěřeni dítěte k příbuzným a prarodičům. Nového vzkříšení se pěstounské péče dočkala až po 23 letech (Matějček, Bubleová, 1999).

Pěstounská péče patří mezi zvláštní formu náhradní rodinné péče, kde na základě soudního rozhodnutí je dítě svěřeno do péče jiné osoby. U nás je nejrozšířenější dlouhodobá pěstounská péče, ale v posledních letech je aktuální forma pěstounské péče na přechodnou dobu. Stát garantuje hmotné zabezpečení dítěte a finanční odměnu pěstounům, avšak na druhou stranu si státní aparát řídí a kontroluje dostatečné zajištění péče o dítě. Pěstounská péče dle Pazlarové (2016) může být ukončena rozhodnutím soudu, anebo dosažením zletilosti u dítěte. Pěstoun nese více zodpovědnosti než práv a rozhoduje jen v běžných věcech, na důležitá rozhodnutí potřebuje souhlas rodičů, jak se zmiňuje Bubleová a Kovařík (1999). Zákonným zástupcem zůstávají biologičtí rodiče, kteří mohou být v kontaktu se svým dítětem. Budoucnost

soužití je velmi nestabilní, neboť je závislá na délce pobytu dítěte v pěstounské rodině, a zda se plánuje návrat do biologické rodin (Škoviera, 2007).

Pěstounská péče se dělí dle Bubleové (2002) na:

- individuální pěstounskou péči probíhající v běžném rodinném prostředí, kdy pěstounem se stávají příbuzní nebo cizí osoby
- skupinovou pěstounskou péči, kde jsou velké pěstounské rodiny v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Patří sem také SOS vesničky, ve kterých se v samostatném domečku pěstounka matka stará o větší početnou skupinu s pomocí jedné tety

Hlavním cílem pěstounské péče je nabídnout dětem náhradní rodinné prostředí pokud nemohou vyrůstat ve vlastním rodinném prostředí s biologickými rodiči, dále nejsou-li vhodné k osvojení (různé právní, zdravotní, sociální, psychologické důvody), nebo jim péče v ústavním zařízení neumožňuje jejich vývoj (Bubleová, Kovařík, 1999)

Pěstounská péče na přechodnou dobu je druh náhradní rodinné péče, který se objevil v naší legislativě v roce 2006, avšak měla v počátku mnoho slabých míst. Ta se změnila až novelou zákona o sociálně právní ochraně dětí, která vstoupila v platnost od 1. 1. 2013. Vznik této náhradní rodinné péče je zaměřen na děti, jejichž rodina se o ně nemůže nebo nechce starat. Pěstounská péče na přechodnou dobu je jen dočasná a dle Pazlarové (2016) má tyto tři důvody k využití. Jako první vhodnou skupinu tvoří novorozenci, kteří se nacházejí v mezidobí, kdy se čeká na souhlas rodičů k jejich osvojení nebo na pravomocné rozhodnutí soudu k osvojení dítěte bez souhlasu rodičů z důvodu rodičovského nezájmu o dítě. Druhým důvodem je špatný zdravotní, psychický nebo sociální stav rodičů, kteří se nemohou o novorozence postarat. Většinou se jedná o matky bez domova nebo matky, jejichž psychický stav je velmi špatný, případně i spojený s nějakou závislostí. Třetí skupinou jsou děti starší, žijících v rodinách, kde rodiče mají zrovna problém s péčí, z důvodu dočasné hospitalizace nebo jakékoliv jiné tíživé situace, která je momentálně v řešení. Pěstounská péče na přechodnou dobu může probíhat maximálně jeden rok a děti jsou do ní svěřeny jen na základě soudního rozhodnutí. Pěstouni na přechodnou dobu jsou vedeni ve zvláštní evidenci a pobírají odměnu, a to i v případě, kdy o žádné dítě nepečují. Jejich cílem je připravenost ke zvládnutí jakékoliv kritické situace dítěte a schopnost ji ihned náležitě řešit (Pazlarová, 2016).

3.4 Osvojení

Přijmout cizího člověka za vlastního je osvojení. Starý Řím poukazuje na první historickou fázi osvojení a ustanovuje právní podmínky adopce, ve kterých poukazuje, že vztah osvojitelů s osvojenými dětmi se rovná vztahu rodičů a jejich vlastních dětí. Podle Matějčka (1999) se k druhé historické fázi pojí Středověk a novověk až do konce 18 století. Tehdejší šlechta adopcí řešila formální zlegalizování života levobočků a tím jim umožnila získat společenskou pozici v panovnických rodinách. Na druhou stranu pro mnohé osvojitele byly adoptované děti vidinou levné pracovní síly. Jako třetí historickou fázi se považuje doba osvícenství. Zakládají se sirotčince, které představovaly lepší formu nalezců s nabídkou kvalitnější péče o děti. Statistiky v té době dokládají vysokou úmrtnost dětí a novorozeňat, a to i přes vysokou snahu nalezců zachránit dítě před smrtí. Jedinou možností, jak dítě zachránit, bylo dostat ho do rodin, a to osvojením nebo do pěstounské péče (Matějček, 1999).

Jako forma náhradní rodinné péče se osvojení považuje pro dítě tím nejlepším řešením, kdy dítě získává status být součástí osvojitelské rodiny a být s nimi v příbuzenském vztahu. Osvojit dítě lze na základě rozhodnutí soudu, je však důležitý souhlas zákonného zástupce. Souhlas ovšem není potřeba, jsou-li rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo způsobilosti k právním úkonům. Dále se Bubleová (2002) a Pazlarová (2016) zmiňují, že osvojit dítě lze, pokud soud vysloví tzv. kvalifikovaný nezáměr (nezáměr rodičů o dítě). Z právního hlediska má osvojitel všechny rodičovské povinnosti a práva k osvojenému dítěti a biologický rodič je naopak ve vztahu s dítětem ztrácí. Výhodou je anonymita osvojitele před biologickými rodiči, naopak osvojitel zná základní informace o rodičích. Společné soužití dítěte a náhradních rodičů má stejnou vizi budoucnosti jako v biologické rodině (Škoviera, 2007).

Podle Bubleové, Kovaříka (1999) zákon rozlišuje dva druhy adopce:

1. Zrušitelná adopce, tj. osvojení 1. stupně (osvojení prosté)
2. Nezrušitelná adopce tj. osvojení 2. stupně (osvojení plné)
3. Mezinárodní osvojení

Děti do jednoho roku lze osvojit jen osvojením prvního stupně, následně je pak lze osvojit plně tj. osvojením druhého stupně. Osvojení prosté je možné ze závažných důvodů zrušit rozhodnutím soudu, avšak osvojení plné zrušit nelze (Pazlarová, 2016).

Hostitelská péče je jedna z forem pomoci, vhodná především pro starší děti žijící již delší dobu v ústavním zařízení. Týká se to krátkodobých pobytů u jiných fyzických osob v jejich

hostitelské rodině. Tyto děti mají možnost nahlédnout do života mimo ústav a být dočasně součástí hostitelské rodiny.

Poslední kapitola nám umožnila nahlédnout na vývoj náhradní rodinné péče od první zmínky ve starověkém Egyptě až do současnosti. Popsány byly různé formy náhradní rodinné péče, jako je ústavní péče, pěstounská péče, osvojení, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a další. Dnes už se asi neseťkáme s podobou ústavu připomínající šedé, uzavřené instituce, ale často nás překvapí zařízení a centra s příjemnou rodinou atmosférou. Stejně tak došlo ke změnám v pěstounské péči, která je od života v rodinách mnohdy k nerozeznání. Náhradní rodinná péče bude vždy jen jakýmsi pokusem o umělý domov nabízející bezpečné prostředí a pocit jistoty, ale pokud rodina nefunguje, je tato varianta, tou nejlepší nabídkou při řešení těžkých životních situací ohroženého dítěte.

3.5 Shrnutí teoretické části

Celá teoretická část nám umožnila lepe pochopit, kdo je ohrožené dítě a všechny souvislosti spojené s příčinami, jež k ohrožení vytvářejí podmínky. Poznatky o sourozeneckých skupinách byli důležitou složkou pro pochopení, jaký vliv má pro každé dítě jeho sourozenec. Následně jsme získali přehled, jaké máme možnosti konečnou problematiku řešit za pomoci podpory rodiny a sanačních programů. Poslední fází je nabídka různých forem náhradní rodinné péče. Zde se dozvídáme o historickém vývoji ústavní péče, pěstounské péči a osvojení až po současnost. Teoretický celek je důležitou průpravou pro pokračování a snadnější pochopení praktické části výzkumu.

4 Postup a výzkumné metody

Tato kapitola obsahuje popis vlastního výzkumného šetření a metoda zpracování dat. Výzkum je zachycen nejprve v teoretické části této bakalářské práce, a to teoretickým přiblížením. V této části je cílem zaměřit se na praktickou část výzkumu a porovnat získané informace a pohledy respondentů. V konečné fázi se zaměříme na vyhodnocení nových poznatků.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je oslovit odborníky a profesionály, kteří zajišťují náhradní rodinnou péči a vyslechnout jejich dlouholeté zkušenosti a získat informace, které umožní lépe nahlédnout do řešení těžkých životních situací početných sourozeneckých skupin. **Hlavní výzkumná otázka (dále HVO) je, jak se řeší umíst'ování sourozeneckých skupin v systému náhradní rodinné péče.**

VO 1 – *Jak nahlíží zástupci pomáhajících profesí na náhradní rodinnou péči?* Cílem této otázky je získat různé odlišné pohledy na náhradní rodinnou péči (dále NRP), dále jak zástupci pomáhajících profesí vnímají náhradní rodinnou péči a co je motivovalo k rozhodnutí vykonávat NRP.

VO 2 – *Jaké jsou nejčastější důvody k umístění sourozeneckých skupin do jednotlivých forem náhradní rodinné péče?* Zaměřením této otázky se dozvídáme, jaké jsou nejčastější důvody umístění sourozeneckých skupin do náhradní rodinné péče. Následně poukazuje na počet dětí, ze kterých se sourozenecká skupina skládá a komplikace které jsou spojené s větší početnou skupinou.

VO 3 – *Jak hodnotí zástupci pomáhajících profesí možnosti práce se sourozeneckými skupinami v jednotlivých typech náhradní rodinné péče?* Tato výzkumná otázka mapuje různé způsoby péče, podle toho, o jakou náhradní rodinnou péči se jedná.

VO 4 – *Jaké mají možnosti sourozenecké skupiny udržovat vazby se svou biologickou rodinou nebo předchozím prostředím v systému náhradní rodinné péče?* Předmětem této otázky je získat informace, zda sourozenecké skupiny udržují kontakt s biologickou rodinou a původním prostředím, kde vyrůstaly.

VO 5 – *Jaký hodnotí zástupci pomáhajících profesí dopad, odchodu jednoho ze sourozenců na sourozeneckou skupinu?* Poslední otázka odhaluje, jak velký zásah má odchod jednoho ze sourozenců na sourozeneckou skupinu, ať už z důvodu výchovných nebo dosáhnutím plnoletosti. Jak celou situaci vnímají zbývající sourozenci.

4.2 Transformace výzkumných otázek do tazatelských otázek

K získání odpovědí na jednotlivé otázky, je nutné provést jejich operacionalizaci (transformaci do konkrétních tazatelských otázek), jenž nám přehledně znázorňuje níže uvedená tabulka č. 1. Tyto tazatelské otázky v sobě zahrnují odpovědi na VO, a následně souhrnně odpovídají na hlavní výzkumnou otázku (HVO), čímž směřujeme k naplnění cíle výzkumu.

Tabulka č. 1 – Transformační tabulka VO do tazatelských otázek

Hlavní výzkumná otázka (HVO) - Jak se řeší umístění sourozeneckých skupin v systému náhradní rodinné péče?	
Výzkumná otázka (VO)	Tazatelská otázka (TO)
VO1 - Náhled na náhradní rodinnou péči	TO1 – Jak vnímáte náhradní rodinnou péči?
	TO2 – Jaká je vaše motivace pro náhradní rodinnou péči?
VO2 - Nejčastější důvody k umístění sourozeneckých skupin v NRP	TO3 – Máte zrovna v současné době nějakou sourozeneckou skupinu?
	TO4 – Jak početná sourozenecká skupina to je?
	TO5 – Co byl důvod k jejich umístění u vás?
	TO6 – Jak dlouho může trvat délka pobytu u vás?
VO3 - Formy náhradní rodinné péče	TO7 – Jaký druh náhradní rodinné péče dětem nabízíte?
	TO8 – Jak brzo se děti u vás aklimatizují?
	TO9 – Jak vypadá forma péče, kterou nabízíte?
	TO10 – Jak to vnímají děti, jsou toho součástí?
VO4 - Sourozenecké skupiny a vazby na biologickou rodinou	TO11 – Jsou sourozenecké skupiny v kontaktu s biologickou rodinou, příbuznými, blízkými a s předchozím prostředím?
	TO12 – Můžou děti navštěvovat své biologické rodiče, příbuzné, blízké na delší dobu?
VO5 - Odchod jednoho ze sourozenců	TO13 – Došlo někdy u vás k rozdělení sourozenecké skupiny?
	TO14 – Jak vnímají celou situaci ostatní sourozenci?
	TO15 – Jaký pohled na rozdělení sourozenecké skupiny máte vy?

4.3 Výzkumná metoda a technika sběru dat

Základní postup pro realizaci výzkumného šetření je využití především kvalitativní výzkumné metody, která je doplněná kvantitativní metodou. Propojením obou těchto metod byla snaha dosáhnout co největší záběr k vyhodnocení a získat tak co nejlepší výsledky výzkumu. Důvodem charakteru zkoumaného problému byla k následujícímu empirickému šetření zvolena kvalitativní a kvantitativní metoda. Zachycení lidského jednání ve výzkumu je velmi složitý proces, který vyžaduje právě kvalitativní metodu, která jediná je schopná zachytit sběr dat a následně jim řádně porozumět. Vedle toho pomocí kvantitativní metody máme možnost dojít k překvapujícím závěrům, jejichž zásluhou celou naši zkoumanou problematiku můžeme obohatit o nové, významné informace a jiný úhel pohledu

Jednou z metod, která ke sbírání dat, byla použita technika rozhovor, způsob byl vybrán v souladu s koncepcí kvalitativního výzkumu (Hendl, 2005). Ke správnému kvalitnímu vedení kvalitativního rozhovoru, jsou důležité následující základní požadavky, které musí být ze strany výzkumníka naplněny: koncentrace, interpersonální porozumění, citlivost, dovednost apod. Typické pro kvalitativně orientovaný výzkum je, že získávání sběru dat předchází velká časová náročnost a konečné zpracování představuje dlouhodobý a systematický proces (Hendl, 2005). V tomto výzkumu byla data získaná za pomoci polo-strukturovaných rozhovorů, kdy jedním ze znaků této techniky je nahlížení do předem připravených otázek jakéhosi scénáře, směřovaných k danému tématu. Vybraný individuální polo-strukturovaný rozhovor se svým popisem nejvíce přibližuje tzv. rozhovoru pomocí návodu, který Hendl (2005) charakterizuje takto: „...návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, jež je nutné v rámci interview probrat. Tento návod má zajistit, že se skutečně dostane na všechna pro tazatele zajímavá témata. Je na tazateli, jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které osvětlí daný problém. Zůstává mu i volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace. (...) Současně umožňuje provést s několika lidmi strukturovaněji a ulehčuje jejich srovnání.“

Data byla sbírána na jaře 2018 v měsících duben, květen a červen. Rozhovory se odehrály individuálně s každým informantem pomocí polo-strukturovaných rozhovorů. Rozhovory byly předem domluveny, a to osobní návštěvou, kde bylo dohodnuto, o jaký výzkum se bude jednat. Telefonickou domluvou byl upřesněn termín a čas, tak aby vyhovoval oběma stranám. Ještě před začátkem rozhovoru byly, znova upřesněny podmínky rozhovoru, jako zachování anonymity informantů, upřesnění tématu a požádání o svolení k pořízení zvukového záznamu s čímž všichni souhlasili. Nahrávání samotného rozhovoru se pohybovalo v rozmezí 30 až 40 minut. Průběh celého rozhovoru provázela klidná a uvolněná atmosféra, kde prostřednictvím naslouchání a občasné verbální a neverbální komunikace ze strany výzkumníka vznikl prostor k otevřenosti a rozsáhlejším odpovědím. Použity byly otevřené a polootevřené otázky. Způsob takto vedeného rozhovoru vedl k získání dostatečných množství informací. Zvukový záznam byl pořízen na mobilní telefon Huawei Y5, odkud byly zvukové stopy následně převedeny do osobního počítače. Poslední fází bylo doslovné přepsání rozhovorů do papírové formy pro jednodušší možnost konečného zpracování výzkumných otázek.

4.4 Cílová skupina a výběrový soubor

Cílovou skupinu v tomto empirickém šetření tvoří ohrožené děti v sourozeneckých skupinách v systému NRP. Rozhodnutí k výběru této skupiny byl důvod dotýkající se problematiky s umístováním více početných sourozeneckých skupin do náhradní rodinné péče. Jako výběrový soubor byli vybráni experti, kteří jsou svojí profesionalitou a praktickými zkušenostmi nejbližší náhradní rodinné péči. Důvodem k jejich výběru, byla možnost získat ty nejlepší informace o umístování sourozeneckých skupin na praktické rovině. Většina těchto expertů jsou s pomáhající profesí naprosto sladění, což umožnilo získat celému výzkumu punc opravdovosti. Osloveni byli dvě sociální pracovnice, které mají na starosti komplexní péči o přijaté děti a jejich rodiny v daném zařízení. Dalším informantem byla psychologka z psychologicko-pedagogické poradny, která je součástí týmu, jenž dělá přípravy a posouzení budoucích pěstounů. Poslední dva informanti byli z přímé péče, kdy jeden pracuje jako vychovatel ve ZDVOP a druhý vychovává děti v pěstounské péči.

Tabulka č. 2 – Popis informantů

Informant	Věk	Povolání	Místo
I1	26	Sociální pracovnice	ZDVOP
I2	48	Sociální pracovnice	Dětský domov
I3	46	Psycholožka	PPP
I4	38	Pěstounka	Pěstounská péče
I5	40	Vychovatelka	ZDVOP

5 Interpretace výzkumu

V tomto výzkumu byla data získaná za pomoci polo-strukturovaných rozhovorů, kdy byla použita technika nahlížení do předem připravených otázek. Při rozhovorech byl použit předem připravený scénář, který byl cíleně nasměrovaný k danému tématu. Po uskutečnění každého rozhovoru proběhlo hlubší a podrobné zpracování konkrétního rozhovoru. Přepsané rozhovory byly interpretovány ve vztahu k výzkumným otázkám, čímž byly vypracovány souhrnné odpovědi na jednotlivé výzkumné otázky.

5.1 Náhled na náhradní rodinnou péči (VO1)

První výzkumná otázka (VO 1) zkoumala různé odlišné pohledy na náhradní rodinnou péči a smysluplnost této péče, z pohledu zástupců pomáhajících profesí. Zajímavým postřehem je rozdíl v názorech na NRP, především z důvodu, zda se dotazovaný informant náhradní rodinné péče dotýká přímo nebo nepřímo jako subjekt zastupující administrativní a veřejnou oblast konkrétního zařízení.

Všeobecně dle TO1 náhradní rodinnou péči všichni informanti vidí jako důležitou alternativu v situacích, kdy se děti ocitají v těžkých životních situacích a jejich rodina se o ně nemůže starat. Tento názor mají společný právě proto, že v našem kulturní podvědomí cítíme, že dítě má mít rodinu a někam patřit. V teoretické části jsme v kapitole kulturní historie rodiny, narazili na symboliku rodiny a ve chvíli, kdy vlastní rodina nefunguje, jedinou nejlepší možností vidíme v hledání rodiny náhradní. Zde se dostáváme k odpovědím, kterou nejlépe vystihuje I3 slovy, že „fungující náhradní rodinná péče je to nejlepší po rodině, co pro dítě může být“, avšak další a zajímavé je vnímání NRP jako takové. Tady už získáváme odlišné porovnání konkrétních forem NRP.

Zajímavé zjištění bylo negativní vnímání dočasné pěstounské péče I1 a I2 z ústavního zařízení. Jedna z nich to komentovala slovy: „mám velké výhrady na pěstounskou péči na přechodnou dobu u starších dětí“, doplnila, že „dítě, které přechází z jedné rodiny do druhé je více poškozeno, než když zůstane jen v ústavní péči“. V teoretické části výzkumu v kapitole ústavní péče se podobně takto vyjádřil Lamgmeier a Matějček (2014) vyzdvihováním výhod umístění adolescentů do ústavní péče, kdy je takto možné předejít vzniku psychické deprivace. I2 se přiklání pro pěstounskou péči přechodnou jen u malých dětí, k čemuž se přiklonila i I1 slovy: „...třeba malé miminko bych určitě nedala do Zařízení vyžadující okamžitou pomoc (dále ZDVOP) nebo do nějakého jiného zařízení, ale k pěstounům, naopak

dítě týrané s CAN syndromem bych nedala k pěstounům, ale dala bych ho do zařízení na neutrální prostředí, aby bylo na opravdu neutrální půdě a získalo ten pocit bezpečí...“ Opačnou reakcí byla krátká věta I4: „ústavní péče ať se snaží sebevíc, tak nedokáže ty černé díry nikdy vyplnit“. Celkově je asi nejlepší vnímat NRP jako variantu, a ne jako řešení. I1 ještě podotýká, že „každý druh náhradní rodinné péče má svoje plusy a mínusy“. Zajímavou odpověď bychom asi dostali od samotných dětí, I5 to krásně komentovala slovy: „...děti se často nikdo neptá, oni se do těchto situací nikdy dostávat nechtěli a přijímají, co jim život dává...“.

Ve druhé části otázky jsme získali odpovědi na TO2 o motivaci k práci v NRP, kde asi nejvíce nadšení jsme zachytili z pohledu I4, která říká: „...náhradní rodinná péče nás napadla hned, protože jsme bezdětný pár, ale dozrávali jsme na to pěstounství rok a půl, protože jsme chtěli skloubit naši potřebu mít děti a pomoc dětem, které nejsou umístitelné, které nejsou právně volné, které nikdy neadoptujete...“. Velmi blízko byla i motivace I5, jejíž kroky k práci s dětmi byly vždy srdeční záležitostí, říká: „...pro mě má smysl, i kdybych v jejich životech zanechala jen kousek něčeho, co jim jejich život obohatí...“. Náhled na motivaci očima I3, která je spolupracovník a člen týmu v posuzování budoucích pěstounů, je shrnutím všech možností, proč se lidé rozhodnou pro tuto oblast. „...Já třeba sama, když jsem v tom začínala, tak jsem v tom viděla tu základní altruistickou myšlenku pomáhat, a tak si myslím, že ta by měla převažovat a být tam. Pak jsem často narážela, že mnozí měli motivaci především finanční“, zmiňuje „upřímně jsem s tím já osobně měla dřív problém, ale postupně se to změnilo, protože pokud ti lidé dobře pracují a dobře vykonávají svoji práci, tak to není jen práce...“. Shrnuje hlavní důvod k motivaci jako pomoc, kdy lidé cítí prostor a kapacitu někomu pomáhat.

Poslední věta nejlépe vystihuje TO2 motivační směr pro rozhodnutí vykonávat NRP, potřebu pomáhat a nacházet v tom smysl, jak jsme slyšeli od většiny informantů. Křesťanskou lásku k bližnímu, kterou v minulosti zastávala církev, můžeme pozorovat právě v solidaritě dnešního moderního státu. Náhradní rodinná péče je velmi důležitou složkou v řešení krizových situací ohrožených dětí a vyžaduje nutnost ji brát vážně. Děti jsou naše budoucnost, ve chvíli, kdy jsou ohroženy na životech, je naší společenskou povinností najít řešení a umožnit jim náhradní směr. Potýkáme se po celé generace s lidskou nedokonalostí, avšak cestou je hledání nových směrů a nezůstat stát. V posledních letech se systém náhradní rodinné péče transformoval především na potřeby dětí a můžeme to vidět hlavně v nových metodikách péče. Stále je však těžké vyhnout se neustálému porovnávání ústavní péče versus pěstounská péče. Velmi zajímavý postřeh, vidíme ve vnímání dočasné pěstounské péče I1 a I2, který

koresponduje s názorem Langmeiera a Matějčka (2014) ve výhodách neutrálního internátního prostředí pro adolescenty.

5.2 Nejčastější důvody k umístění sourozeneckých skupin v NRP (VO2)

Zaměřením druhé výzkumné otázky (VO2) jsme se dozvěděli, jaké jsou nejčastější důvody umístění sourozeneckých skupin do NRP a následně popisuje realitu a komplikace spojené s větší početnou skupinou.

První část otázky VO2 mapuje TO5 nejčastější důvody umístění sourozeneckých skupin do NRP. Asi nejvíce se mluví o zanedbávání péče ze strany rodičů, těch důvodů je celá řada. „Nejčastěji to jsou finanční a bytové podmínky, takže důvod sociální a, pak tam je problém je na straně rodičů ať už je to alkoholismus nebo nějaké domácí násilí...“, popisuje I1. Ostatní vidí problematiku v nefunkční původní rodině, která se musí následně řešit umístěním dětí do NRP. I4 poukazuje: „...rodiče měli velký nezáměr, nedokázali se o ty děti postarat a nešlo jen o ty peníze, šlo o ten nezáměr...“.

Ve druhé části otázky VO2 se dozvídáme několik zajímavých příběhů umístění sourozeneckých skupin v NRP. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc momentálně má u sebe sourozeneckou skupinu skládající se ze šesti dětí. Tyto děti jsou umístěné ve ZDVOP z důvodu zanedbávání již po druhé. Před rokem jim byla nabídnuta pomoc prostřednictvím bytu, kam dojížděla terénní služba. Nejprve pětkrát a pak čtyřikrát týdně, děti vydržely s rodiči v tom bytě rok a to přesto, že měli od ZDVOP zaplacené veškeré výdaje spojené se školou, jídelnou, neboť děti navštěvují speciální školu Svítání, Rodiče péči nezvládali, postupně to šlo dolů, až to vygradovalo, když maminka byla se žloutenkou typu C umístěna v pardubické nemocnici a otec péči o děti nezvládal a sám požádal o umístění dětí ve ZDVOP. Rodiče o děti jeví zájem, jezdí za nimi pravidelně na návštěvy. Všechny děti mají nařízenou ústavní péči, tak je jenom otázka času kdy se pro ně najde vhodné umístění v jiném zařízení, neboť ve ZDVOP mohou být nejdéle rok. Popisuje I1.

„...V dětském domově je momentálně největší sourozenecká skupina tříčlenná. Jednalo se o dvě děvčata a nyní k nim přišel jejich bratr. Rodiče se rozešli a matka neměla výchovné kompetence, momentálně není schopna se postarat ani sama o sebe, takže žije leckdy na ulici. Otec žije s novou partnerkou, která má několik dětí a občas si aspoň děti bere k sobě. Je tady pravomocný rozsudek na tři roky, děti jsou tady přes rok, zatím ani jeden z rodičů si nebyl schopen vytvořit správné podmínky. Pokud si nepřipraví podmínky, aby si děti mohli vzít, tak tu děti zůstanou do doby, než skončí ústavní výchova. U nás mohou být nejdéle do 26 let za předpokladu, že se soustavně připravují na budoucí povolání. Takže teoreticky mohou vystudovat i vysokou školu...“, vypráví I2.

V pěstounské péči mají dvě děti ze sedmi, chlapce a holčičku. Brali si je z dětského centra, kde byli osmnáct měsíců. Rodiče se o ně nedokázali postarat, proto byli odebráni z rodiny. Ostatní děti už byly v té době v poručnictví, jeden byl osvojený, tyhle byli v kojeneckém ústavu a dvě ještě nebyly na světě. „...Máme dlouhodobou péči do 18 let dítěte nebo do 26 v případě studií, ale my to tak nastavené nemáme, oni prostě patří k nám, takže si odejdou, až budou chtít...“ vysvětluje I4.

I3 poukazuje na to, že lidé ze sociálně slabých rodin mají často hodně dětí, říká: „...když budu mluvit na tvrdo, tak rodí jak na běžícím páse, čtyři pět dětí mají v ústavu, ale maminka je znovu těhotná, takže se nechci pouštět do toho, co je za tím, ale asi si to dokážeme všichni představit, je to prostě slabá rodina a máte pravdu, že asi se do těchto situací dostanou snadněji...“. Má-li sociálně slabá rodina méně dětí, tak je nakonec nějak zabezpečí, problém nastává u čtyř a více sourozenců. Vysvětluje ze své praxe: „Já se osobně setkala se nejpočetnější pěti, možná šestičlennou, ale to bylo nejvíc, ale určitě měli víc sourozenců, ale vlastně spolu nikdy nebyli. Nad těch pět jsou často postupně někde umísťované, a když máme takhle velkou skupinu, tak končí většinou v ústavu a pak se řeší co s nimi, když už se jenom nad tím zamyslíte, tak většinou rozpětí je minimálně šest let a většinou se do ústavu dostanou už jako větší, tak to jsou děti, že už minimálně jedno, dvě jsou třeba v pubertě, nebo ve starším školním věku a určitě je ten trend, že čím je mladší dítě, tím je větší šance na jeho umístění do pěstounské péče. Takže pokud máme takhle sourozeneckou skupinu, tak ten věk trošku hraje s tím, že ty starší sourozenci jsou obtížně umísťitelní. Vynechala jsem ale to úplně základní, že takhle početnou sourozeneckou skupinu v podstatě neumísťíme do náhradní rodinné péče. Je to určitě kraj od kraje, ale nejsem si vědoma a my jsme za posledních X let neměli žadatele, kteří by chtěli víc jak dvě děti, nebo kterým by bylo doporučeno víc jak dvě děti. Oni třeba někteří připustili dvě, maximálně tři, ale je to samozřejmě s otazníkem...“. Zkušenost s více početnou sourozeneckou skupinou má asi pět let zpátky a popisuje: „...byly to tři sourozenecké početnější skupiny, které byly umístěné do pěstounské péče, a žádná z nich už dneska není spolu. Nedopadlo to ani v jedné rodině a mluvím o třech rodinách...“. Shrnuje to I3, že pokud posuzuje sourozeneckou skupinu, zvažuje, jaké mohou mít jednotlivé děti šance. V momentě kdy vidí, že sourozeneckou skupinu neumísťí, přiklání se k rozdělení dětí, aby to malé dítě mělo šanci vyrůst plnohodnotnějším životem.

Zkušenost I5 je především s početnými sourozeneckými skupinami, neboť není často kam je umísťit, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je mnohdy pro ně jedinou dočasnou variantou. Sourozenecké skupiny jsou velmi týmové a vzájemně jeden druhého

chrání, spojují je společné starosti i radosti. „...mohou být ve ZDVOP maximálně jeden rok, často si myslíme, že to rodiče vyřeší, ale nakonec jdou do dětského domova...“, dodává I5.

Na otázku TO5, jaké jsou, nejčastější důvody umístění sourozeneckých skupin do náhradní rodinné péče dozvídáme se, že problémem jsou většinou sociálně slabé rodiny, které jak přibližuje zkušenost I3, „... rodiny s větším počtem dětí mají problém ekonomický a s každým dalším dítětem se jejich situace zhoršuje...“. Další velký problém je zanedbávání výchovy dětí, který se tu objevil ve všech případech. Většina zmíněných rodičů nebyla, schopna dětem zajistit stabilní a bezpečné prostředí, a to i v první ukázce, kde rodiče o děti projevovali zájem. Ve chvíli kdy je rodičům poskytnuta pomoc a o děti je postaráno, rodiče často místo, aby řešili svou životní situaci a připravovali se na návrat svých dětí, zakládají nové rodiny. Je k zamyšlení, zda vlastně rodičům pomáháme nebo jen řešíme jejich neochotu být zodpovědným rodičem?

5.3 Formy náhradní rodinné péče (VO3)

Třetí výzkumná otázka (VO3) nám umožní nahlédnout na různé způsoby péče podle toho, o jakou náhradní rodinnou péči se jedná. Krásně se zde vykresluje porovnávání a neustálé hodnocení ústavní péče s náhradní rodinnou péčí pěstounskou. Všechny formy NRP mají svá specifika, avšak společně směřují k tomu hlavnímu, nabídnout dětem náhradní formu domova.

ZDVOP je zařízení, které se snaží dětem nabídnout jakousi formu náhradního domova. Cílem je, aby pobyt byl co nejkratší a našlo se co nejrychleji pro tyto děti trvalé řešení zpět do biologické rodiny, anebo se hledá jiná alternativa. ZDVOP ve spolupráci s OSPOD pomáhají řešit rodinám tíživé životní situace a pokud není návrat do rodiny možný, hledá se jiné zařízení. Takže se jedná o dočasný pobyt, opravdu o to krizové zajištění dítěte, o překlenutí, než se najde trvalé řešení pro děti. ZDVOP je tady od toho, aby okamžitě poskytl náhradní domov dětem, které jsou v ohrožení, které to potřebují teď hned. „... když nám někdo zavolá v osm hodin, že v deset potřebují umístit dítě, že budeme dítě přijímat, tak my jsme schopní to dítě přijmout, pokud nemáme plnou kapacitu...“, vysvětluje I1. Jak vypadá forma péče, ve svém popisu uvádí: „...máme tady tři rodinné buňky, opravdu samostatné domácnosti, kdy vlastně každá ta domácnost obsahuje pokojíčky, obývací, jídelnu, kuchyň, koupelnu, záchod, šatnu. Tety na těch domácnostech se starají o prádlo, o úklid. Jsou to takové náhradní maminky na těch rodinách. I proto se jim říká pro lepší domácí pocit tety a ne pracovnice, nebo paní a příjmení. Přesně tak, účastní se chodu, dělají domácí práce, dostávají od tet na té rodince kapesné, takže to funguje v podstatě jako doma, podílejí se na životě v té rodině. Ono to chvíli trvá, než se zaběhnou, ale do toho měsíce už ty děti fungují...“.

V dětském domově jsou děti ve výchovných skupinách a snahou je, aby sourozenci byli v jedné výchovné skupině. Bohužel není to ten standartní model skupin rodinných. V rámci transformace je v plánu s tím něco udělat, tak aby to co možná nejvíc odpovídalo moderním trendům, aspoň v té ústavní výchově. Dále objasňuje I2 důvody, které brzdí plánované změny „...neboť se jedná o starou budovu, to tady zatím v tuto chvíli možné není, takže ta přestavba a rekonstrukce a nějaká transformace ta je u nás na pořadu dne, ale přesto všechno se snažíme, aby sourozenecké vazby byly posilované aspoň v rámci toho, že jsou v té jedné výchovné skupině. Nerozdělujeme je a děti spolu tráví volný čas. Denní režim se maximálně přizpůsobuje tomu, jak by to bylo v rodině, takže to znamená, jestliže chodí do školy, do školky, že chodí do běžných škol a školek. Volný čas tráví v zájmových kroužcích, tak jak by to bylo v běžné rodině. Takže co možná nejvíc, aby se to přiblížilo klasické rodině...“. I2 dále uvádí možnosti trávení volného času dle uvážení. Uvádí dva pohledy na výhody a nevýhody velkého města.

„Myslím si, že Pardubice mají jednu výhodu, že tady mohou volný čas docela dobře využít v rámci svých zájmů. Na druhou stranu se potýkáme s tím, že tady je koncentrace závadových skupin, a to je ta druhá stránka. Díky tomu že jsou v centru dění se s nimi mohou dostat do kontaktu. To je ten druhý problém, že jsou tady blízko Bubeníkovy sady, kde se schází určité skupiny, návykové látky a podobně. Na jednu stranu je to plus, na druhou stranu mínus. Nicméně děti tu mají volný režim v rámci toho, aby se naučili si svůj čas nějakým způsobem organizovat sami“.

Pěstounská rodina dětem nabízí život klasické rodiny, kde jsou děti zapojeni do všech rodinných aktivit. I4 to komentuje slovy „...u nás se povedlo, že máme velkou podporu širší rodiny, takže oni mají babičky, strýčky, tetičky a úplně přirozené je, že babičky mezi nimi rozdíl nedělají, mezi biologickými, nebiologickými, takže oni opravdu mají i tu širší rodinu, to vlastně nikoho nenapadne řešit. Oni jsou na tom líp, že babičky někdy víc podstrkávají...“. Na otázku jak vnímá fungování s dětmi, odpověděla krátce: „Ano, úplně normálně jako doma“.

Dilema mezi pěstounskou péčí a ústavní péčí vidí I3 a vysvětluje: „Já si myslím, že pokud je dítě umístění v rodině a funguje to tak jak má, pěstouni ho přijali a je to takový ten ukázkový příběh pěstounství, tak jednoznačně, je to vztahové, je to o blízkosti, lásce, o přijetí. To vám žádná teta sebehodnější, která tam to dítě nechá a jde domů za svými dětmi, nebo rodinou nenahradí. To dítě to vždycky ví a cítí. Mohou to být hodné tety, mohou to být rodinné buňky, může to být cokoliv, prostě ta teta odchází, není tam pořad, není tam, když jí potřebují, je tam když má službu“, a dodává plusy běžného rodinného života a konečnou větou uzavírá: „Takže jednoznačně rodinná péče, dlouhodobá pěstounská péče“. Poukazuje na to, že dětské domovy a ústavy zrušit nemůžeme, neboť je spousta dětí, které jsou neumístitelné do pěstounské péče, a navíc pěstounů je málo. Další úskalí je, že ze strany pěstounů jsou velké požadavky na omezený počet dětí a jaké děti si vezmou.

Shrnutím odpovědí na otázku VO3 jsme získali velmi bohaté informace a náhled, do neustálého dilematu mezi ústavní péčí a pěstounskou péčí. Asi by byla ideální situace zrušit ústavní péči a všechny formy náhradní rodinné péče, transformovat do rodin, avšak zde se dostávám k HVO, ten věčný problém s umístěním více početných sourozeneckých skupin. Otázka „kam s nimi“, je v konečné realitě obrovským problémem pro mnoho odborníků, kteří hodnotí jejich tíživou životní situaci a chtějí udělat to nejlepší rozhodnutí. I3 vidí variantu v tom, oddělit malé děti a dát jim možnost smysluplného života. Je však otázka, zda je to správné z etického hlediska. Možná je na pováženu, zda našimi zásahy dětem opravdu pomáháme, krásně to vystihuje Vágnerová (2000), jak důležité poslání přináší život

v sourozenecké skupině. Dětské domovy a ZDVOP se snaží k dětem přiblížit alespoň rodinným prostředím, kde bude vždy absence duchovní podstaty naopak, však dávají možnost, že budeme-li chtít udržet sourozeneckou skupinu pohromadě, jedinou možností bude právě umístění do ústavní péče.

5.4 Sourozenecké skupiny a vazby na biologickou rodinou (VO4)

Ve čtvrté výzkumné otázce (VO4) se dozvíme, jak sourozenecké skupiny udržují vazby se svým předchozím prostředím, ve kterém jsou jejich rodiče, příbuzní a přátelé. Můžeme si udělat obrázek, zda udržení vztahů z biologickou rodinou je výhodou nebo problémem.

Ve všech případech se dozvídáme, že jsou děti, které se svými biologickými rodiči udržují vazby a jsou s nimi v kontaktu. Jindy naopak rodiče nejeví zájem, pak děti suplují rodiče a oni sami nahánějí rodiče telefonicky, aby je přišli navštívit. Tyto rodiče jim to slibují, ale nakonec se neukážou. Tyto děti své rodiče berou takové, jaké jsou, neustále je omlouvají, neboť neznají jiný rodičovský vzor a tento je pro ně ten správný. I5 ještě dodává, že setkání rodičů s dětmi vždy ovlivní jejich chování „...po návratu jako by jim narostli křídla, nechtějí poslouchat, nespolupracují, odmlouvají. Mám pocit, že jim setkání s nimi více škodí, než dává...“.

V pěstounské péči se klade velký důraz právě na udržování vazby s biologickou rodinou, což I4 popisuje: „...my jsme přebírali děti s tím, že neměly kontakty žádné. Během dvou měsíců se najednou všichni usmysleli, že je za každou cenu budou mít, takže jsme u těch dětí po dvou měsících budovali kontakty, což bylo nesmyslné, ale tentokrát to tak bylo. Takže my jsme je začali budovat, dokonce chvíli fungovaly pravidelně, že se potkávali každé tři měsíce s matkou, mezitím matka stihla porodit další dvě děti, pak se vzdálila, zmizela jim ze života a jelikož to bylo potřeba, tak jsme je my aktivně vyhledávali, teď se to nechává více otevřené...“.

I3 vidí potřebu, aby děti poznali svou biologickou rodinu, neboť pak lépe pochopí svou vlastní podstatu, „...pro vývoj dětí a jejich další fungování je hodně důležité, aby věděli, odkud jsem...“, následně vidí důležitost tohoto poznání pro období adolescence, neboť dětem pokud znají o sobě pravdu vše, začne do sebe zapadat. I1 ve ZDVOPU, jen udává, že je potřeba neustálé šetření ze strany OSPOD, zda je s biologickou rodinou vše v pořádku a nehrozí nějaké nebezpečí, protože to byl většinou důvod, proč děti jsou ve ZDVOP. Některé děti jezdí každý víkend domů na návštěvy do toho původního prostředí, kde se vidí s bývalými spolužáky, kamarády, s babičkou, dědou se strejdou, tetou, s různými známými. Jiné dítě má třeba jen jednoho člověka, který za ním jezdí na návštěvu. Je to opravdu hodně individuální. I2 z dětského domova říká: „...že díky tomu, že jsme v Pardubicích a jsou tu děti, které pochází z Pardubic a jejich rodina je z Pardubic tak do určité míry u některých dětí suplujeme takovou v uvozovkách internátní péči, kdy vlastně přes týden jsou děti tady u nás, kdy se jim škola a věci kolem vzdělávání a volnočasové aktivity zajistí a víkendy většinou tráví u svých rodičů...“.

Dodává jen, že vazba k rodině dětem zůstává, ale ty nároky, které na to dítě jsou, jako je vzdělání a výchova prostě nefungují. „...biologická rodina si ho vtáhne, je to jako boj s větrnými mlýny...“, uzavírá svůj pohled I2 na biologické rodiče.

Na otázku VO4 dostáváme dva důležité poznatky, jeden poukazuje na nutnost poznat své biologické prostředí, čímž každé dítě získává informace o svých kořenech, odkud pochází a uvědomuje si „kdo vlastně je“. Druhý poznatek nás nutí se zamyslet, zda tyto děti vlastně chráníme nebo naopak. V teoretické části psychická deprivace se o tom zmiňuje Langmeier a Matějček (2014), že může rodinné zázemí vytvářet podmínky v mnoha směrech velmi podobné prostředí, jenž se stává podhoubím pro vznik psychické deprivace. Kontakt s rodinou by měl být co nejlépe ošetřen, správnou metodikou vytvořenou individuálně na potřeby dané rodiny. Závěrem je shrnutí, že stále chybí hlubší propojení mezi rodinou a systémem, výsledkem je nedostatečné naladění a vážnoucí komunikace.

5.5 Odchod jednoho ze sourozenců (VO5)

Pátá výzkumná otázka (VO5) popisuje vnímání a pocity dětí v sourozenecké skupině v situaci kdy jeden ze sourozenců musí odejít. Vedle toho se dozvídáme, jak jsou tyto děti připraveni na vstup do života a jak moc je pobyt v náhradní rodinné péči ovlivňuje.

V první části VO5 se podíváme, za jakých okolností dochází k rozdělení dětí v sourozeneckých skupinách. Nejčastější varianta, kdy dítě odchází od sourozenecké skupiny je dosažení plnoletosti, ale to vnímá i I3 jako něco přirozeného, děje se to i v běžných rodinách. Problém nastává u dětí, které mají výchovné problémy, jako příklad uvádí „...teď jsem posuzovala jednu velmi početnou sourozeneckou skupinu a to dítě, které skončilo v diagnostickém ústavu, se opravdu velmi nebezpečně chovalo vůči ostatním sourozencům, a v podstatě se jednalo až o zdraví, že to usilovalo, nechci říct o život, ale mohlo to tak dopadnout, takže někdy jsou ty děti i rády. Možná ta varianta tady vůbec nepadla, ale někdy to dítě je opravdu tak problematické, je to někdo, kdo jim ubližuje, že je to pro ně těžké. V těchto případech to může být pro ostatní sourozence úleva...“. I1 ze ZDVOP vypráví příběh o dvojčatech, které byli rozděleni z výchovných důvodů, to problematické, zlobivé dítě bylo ve ZDVOP, a to druhé si nechali v jiném zařízení. Chlapec velmi těžce zvládal odloučení od rodiny, od sourozenců a neustále říkal „...proč já tady jsem, a ne i brácha?“, on věděl, že on je ten špatný. Tyto děti měli dalších pět sourozenců, kteří vyrůstali s rodinou. Příběh, který vypráví I2 z dětského domova je pozitivní, týká se sourozenecké skupiny, kdy z ní odešlo plnoleté děvče, vytvořilo si vlastní zázemí a teď s ohledem na situaci v rodině je jediná, která může umožnit pobyt svým sourozencům mimo zařízení a bere si je na víkendové pobyty a ty vazby se tam udržují, protože ta rodina biologická, ta matka i ten otec prostě nefungují, tam je to špatné. Takže ten sourozenec vytvořil náhradní prostředí, tak, aby ti sourozenci blížící se zletilosti mohli udržovat s ní vazbu, jsou tam na pobytech, chodí na brigády. Výchovné problémy jsou ale velmi častým důvodem k rozhodnutí na rozdělení sourozenců a je to jakási ochrana ostatních sourozenců. I4 to vidí s nadhledem a neumí si ani rozdělení sourozenců představit, vysvětluje, že chlapec má velké problémy s chováním, ale nikdy o rozdělení nepřemýšleli: „...takže uvidíme, co ten život přinese, a dávat pryč jednoho z rodiny, to by nás musel donutit zákon...“. I5 vypráví příběh, kdy ze tříčlenné sourozenecké skupiny si babička vzala jen nejstaršího chlapce a zbývající dvě děti zůstali ve ZDVOP. Děti to velmi těžce nesly a po odchodu bratra hodně citově ochladli.

Děti rostou a je jasné že jejich budoucnost směřuje do světa. Tyto děti, jak uvádí I3 „jsou hodně poznamenané, jde o to, co si nesou z té rodiny, kde byly odebrané a za jakých okolností.

Co bylo důvodem, jaké jsou jejich osobnostní, genetické a dědičné vloh, to je otázka, která bude souviset s mnoha faktory“. I2 z dětského domova vidí nedostatky v jejich naivitě, kdy je lehce venku někdo ovlivní a tím jim hrozí, že se dostanou do stejného prostředí, ze kterého přišli. Asi nejlépe na tom budou ti nejmladší v sourozenecké skupině, neboť jsou tím negativním prostředím, ze kterého přišli, ovlivněny nejméně. Je zásadně proti tomu aby se sourozenci trhali, neboť ta vazba jednoho ke druhému tam je a často jsou pro sebe jedinou stabilní jistotou v životě. Vypráví: „Zažila jsem třeba sourozenecké skupiny, které byly různě roztrhané po pěstounkách a osvojeních a v dospělosti se hledali, dávali se do kupy, zajímá je to. Přirozeně chtějí o sobě vědět. Sourozenci mají být pohromadě“.

Poslední věta nejlépe vystihuje odpověď na předposlední VO5, dětí v sourozenecké skupině spolu cítí vzájemnou symbiózu, že patří k sobě, a to hlavně tehdy, když spolu procházejí nějakým těžkým životním obdobím. Rozdělení je pro ně nepochopitelné a vnímají ho často velmi negativně. Jeden pro druhého jsou pevnou součástí života a dává jim to smysl, že někam patří. Podle Vagnerové (2000) jsou pro sebe obrovskou socializační zkušeností. Sourozenecká skupina je specifická svou soudržností a jasně danou hierarchií podle pořadí narození, a to jim zůstává i v dospělosti.

Tabulka č. 3 – Umísťování dětí a mladistvých do náhradní rodinné péče v České republice v letech 2006-2016.

		Rok										
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Počet umístěných dětí	osvojení	516	533	542	543	549	478	526	504	300	302	377
	do ústavní výchovy	1974	2195	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.
	do pěstounské péče	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	2218	1941	1892
	do pěstounské péče na přechodnou dobu	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	450	614	692
	do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu	neued.	neued.	neued.	465	238	580	630	607	642	625	464
	do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě žádosti zákonného zástupce, žádosti dítěte a žádosti OSPOD	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	neued.	386	844	1108	1158	1190

Zdroj: Vlastní analýza statistického materiálu MPSV.

5.6 Analýza statistických údajů

Tabulka č. 3 znázorňuje vlastní analýzu statistického materiálu MPSV o umístění dětí a mladistvých do náhradní rodinné péče v letech 2006 – 2016. Informace o počtu dětí v NRP jsou velmi těžko dohledatelné, proto bylo obtížné poskládat tento soubor. Analýza byla vytvořena pomocí nahlédnutí do statistických ročenek z oblasti práce a sociálních věcí v letech 2006 – 2016 (MPSV 2007, s. 164, tab. 8.2; MPSV 2008, s. 136, tab. 8.2; MPSV 2009, s. 124, tab. 8.2; MPSV 2010, s. 100, tab. 8.2; MPSV 2011, s. 98, tab. 8.2; MPSV 2012, s. 90, tab. 8.2; MPSV 2013, s. 90, tab. 8.2; MPSV 2014, s. 90, tab. 8.2; MPSV 2015, s. 90, tab. 8.2; MPSV 2016, s. 92, tab. 8.2; MPSV 2017, s. 90, tab. 8.2).

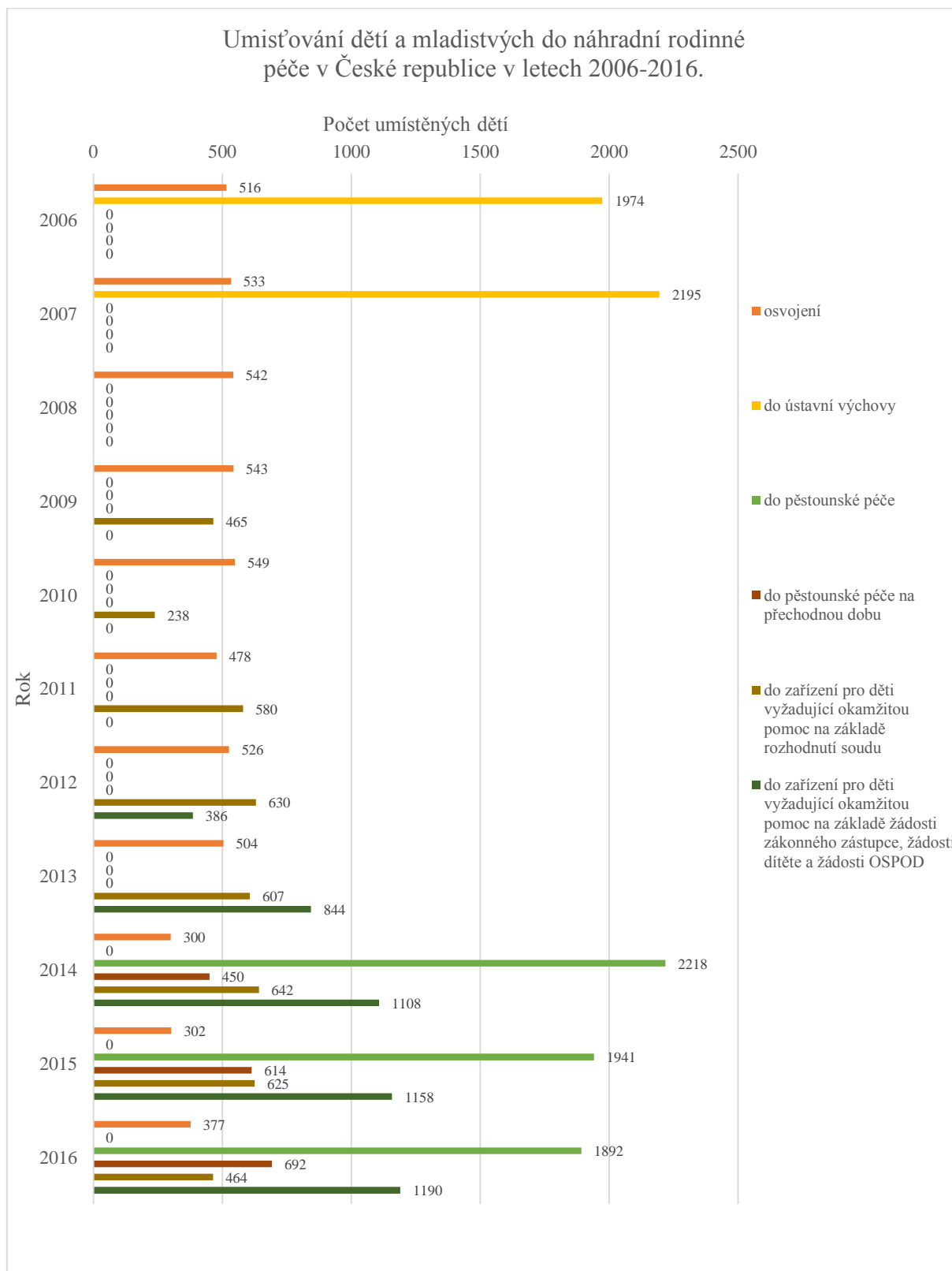
V roce 2013 vyšla v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 401/2012), která se dotkla především pěstounské péče a zavedla mnoho nových aplikací, směřujících k výrazné finanční a odborné podpoře pěstounských rodin. Tyto změny v roce 2014 poukazují na vysoký nárůst, počtu dětí v pěstounské péči a v pěstounské péči na přechodnou dobu (Pazlarová, 2016).

Dále je velmi výrazně patrná transformace ústavní péče na jiná zařízení, můžeme zde vidět zlomový rok 2008, kdy počet umístěných dětí v ústavní péči není uveden. Dochází zde k přeměně dětských domovů pro děti 1 -3 let, kojeneckých ústavů na dětská centra a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Dětské centrum Veská, www.dcveska.cz/zdvop). Zajímavé porovnání přináší rok 2007, kde vede v počtu dětí umístěných do NRP právě ústavní péče a v roce 2014 se tento počet přesouvá do pěstounské péče. Nejvíce konstantní veličinou je

osvojení, u které nejsou patrné velké výkyvy. Pro větší přehlednost je vytvořen graf č. 1, kde je barevně znázorněn rozdíl mezi jednotlivými formami NRP.

Cílem této analýzy bylo vytvořit jakýsi náhled na počet dětí umístěných v NRP v letech 2006 – 2016 a zaznamenat výrazné rozdíly, které byli ovlivněné změnou novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Graf č. 1 - Umístování dětí a mladistvých do náhradní rodinné péče v České republice v letech 2006-2016.

5.7 Souhrnné vyhodnocení výsledků šetření

Na základě předchozí analýzy rozhovorů se nyní dostáváme k zodpovězení hlavní výzkumné otázky, jak se řeší umístování sourozeneckých skupin v systému náhradní rodinné péče. První výzkumnou otázkou (VO1) jsme zkoumali různé odlišné pohledy na NRP a vnímání motivace k rozhodnutí vykonávat NRP. Výsledkem je, že většina dotazovaných nachází smysluplnost této profese především z filantropického pohledu a důležitost NRP při řešení krizových situací ohrožených dětí pro jejich budoucí vývoj.

Následující výzkumná otázka (VO2) sledovala nejčastější důvody umístění sourozeneckých skupin v systému NRP a poukázala na mnohá úskalí spojená s hledáním vhodné NRP pro větší sourozeneckou skupinu. Nejčastěji to jsou finanční a bytové podmínky, takže důvod sociální. Další uvedeným nedostatkem je problém na straně rodičů, ať už je to alkoholismus nebo nějaké domácí násilí. Ve všech případech rodiny neposkytují dětem stabilní a bezpečné prostředí.

Třetí výzkumná otázka (VO3) nám umožnila nahlédnout na různé formy NRP a přiblížit způsoby péče. Dotýká se neustálého porovnávání a vyhodnocování ústavní péče a jiných NRP. Všechny formy NRP mají svá specifika, avšak společně směřují k tomu hlavnímu, nabídnout dětem náhradní formu domova.

Ve výzkumné otázce (VO4) se dozvěděli, jak sourozenecké skupiny udržují vazby se svými biologickými rodinami a předchozím prostředím. Výsledek šetření poukazuje na nutnost poznat své biologické prostředí, čímž každé dítě získává informace o svých kořenech, odkud pochází a uvědomuje si „kdo vlastně je“. Druhý poznatek naráží na nedostatečnou propojenost rodiny a systému.

Předposlední výzkumná otázka (VO5) popisuje vnímání a pocity dětí při odchodu jednoho dítěte ze sourozenecké skupiny a objasňuje důležitost udržení sourozeneckých vazeb. Děti jsou velmi citlivé na jakékoliv odloučení a o to víc nám, tato odpověď osvětlila důležitost symbiózy a soudružnosti v sourozenecké skupině.

Poslední výzkumná otázka (VO6) je vlastní analýza statistického materiálu MPSV, kde můžeme vidět, jak vypadá umístování dětí a mladistvých do náhradní rodinné péče v letech 2006 – 2016. Tabulka a graf znázorňují velké změny v roce 2014, vlivem novely z roku 2013 o pěstounské péči. Dále je velmi výrazně patrná transformace ústavní péče na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Shrnutím všech těchto výsledků šetření a získaných informací dostáváme odpověď na HVO, získáváme široký pohled na řešení umístování sourozeneckých skupin v systému NRP. Hned v úvodu šetření se nám nabízí porovnání forem NRP z pohledu odborníků a profesionálů, kteří velmi barvitě nám představují každou jednotlivou formu NRP zvlášť. Získáváme mnoho informací o jejich fungování v praktickém životě, což nám obohacuje naše dosavadní teoretické znalosti. Nabízí se nám prostor na vzájemné porovnávání a hledání různých specifík s nimi spojené. Další významnou částí je zaměření na podstatu, která osvětluje, co, je nejčastějšími důvody k umístění sourozeneckých skupin do systému NRP. Nevyhnuli, jsem se ani známému dilematu ústavní péče a jiné NRP, kde nám odborníci představují specifika jednotlivých forem NRP. Následující část výzkumného šetření nám přiblížila, důležitost udržení vazeb s biologickou rodinou, která dětem umožňuje poznání jejich pravé podstaty. Na druhou stranu jsou zde zmíněna úskalí spojená s pravidelnými kontakty rodin. V závěru výzkumu nám přichází odpověď, poukazující na důležitost udržení sourozeneckých vazeb, které děti v sourozeneckých skupinách socializačně obohatí. Poslední výzkumná otázka (VO6) nám poodhaluje transformační změny v systému NRP a nabízí nám přehlednou analýzu statistického materiálu MPSV, kde máme možnost vidět, jaké formy náhradní rodinné péče jsou v současnosti více aktuální.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zaměřit se na problematiku ohrožených sourozeneckých skupin a získání hlubšího pohledu na řešení jejich umístění v systému náhradní rodinné péče. Děti jsou velice citlivé téma, které naše společnost velmi důrazně řeší, což nám media velmi často pomocí zpráv předávají. Přesto, že žijeme v době, kdy většina lidí nepociťuje žádný materiální nedostatek, alespoň v naší zemi, jsou lidé, kteří ekonomicky strádají. Bylo by skvělé vytvořit ideální stav, ve kterém nejsou ohrožené děti, avšak je to zcela nemožné. Stále tu bude nějaké to procento dětí žijících ve špatných a nevhodných podmínkách. Podíváme-li se do minulosti, bylo dítě od nepaměti obětí tělesného týrání, neboť bylo vnímáno jako majetek dospělého. Dnešní společnost děti chrání především zákony a mnohými prevenčními programy. Na začátku tohoto výzkumu bylo téma kolem hlavní výzkumné otázky velmi nejasné, proto bylo potřeba v teoretické části zpracovat mnoho názorů, které dali problematice ohrožených dětí v sourozeneckých skupinách lepší čitelnost. Pohled na vnímání sourozenecké pozice usnadňuje jednodušší uchopení odlišností mezi sourozenci. Neustálé soupeření a rivalita je nezbytná socializační zkušenost. Pro mnohé je dětství vzpomínkou na nejkrásnější období svého života, to však neplatí pro všechny děti. Rodina v historii měla své významné místo a společenský status stability, jistoty a bezpečného prostředí. Nestabilita a křehkost současných rodin však dává podnět k jejich snadnému rozložení.

Ve druhé kapitole jsme se zaměřili na rizikové faktory, které ohrožují vývoj dítěte a narušují stabilitu rodinného prostředí. Děti jsou velmi často do těchto situací vtaženi bez jakéhokoliv vlastního přičinění. Přijímají danost konkrétního stavu, což může hluboce zasáhnout jejich psychickou i fyzickou stránku. Nejčastějším rizikovým faktorem je status sociálně slabých rodin, kde hrozí problematika ze strany rodiny i prostředí. Problém může nastat, i pokud se rodiče péče neúčastní a jejich pasivita se projevuje tzv. ne-péčí. Za riziko v rodině je někdy považované samotné dítě, jenž svým handicapem je pro rodiče velkou zátěží. Zmiňujeme zde, také problematiku psychické deprivace, která bývá často spojována s ústavní péčí, avšak dnes se s ní setkáváme v mnoha formách v rodinném prostředí. Prevencí pro udržení rodin je pomoc a podpora ze strany pracovníků pomáhajících profesí. Mezi pomocné programy patří sanace rodiny, rodinné terapie a mnoho jiných programů vytvořených přesně na hledání řešení konkrétních faktů.

Třetí kapitola nás seznamuje s různými formami náhradní rodinné péče v našem systému. Kouknutím do historie se dozvídáme, jak vznikaly první pobytová zařízení, která nabízela pomoc lidem žijícím na okraji společnosti. Tehdejší duchovní záměr pomoci bližnímu

se v mnohém dochovává až do dnes. V minulosti to byla především církev, která nabízela pomoc a bezpečí, dnes tuto roli převzal stát. Přehledná formulace podob náhradní rodinné péče nám dává možnost získat hlubší informace o ústavní péči, pěstounské péči, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a osvojení. Teoretická část této práce je podkladem pro jasnější srozumitelnost zkoumání sourozeneckých skupin v NRP, který je následně využit ve výzkumné části této práce.

Výzkumná část popisuje výzkumné metody, cíle a techniky použité k objasnění, toho jak se řeší umíst'ování sourozeneckých skupin v náhradní rodinné péči. Na základě polostrukturovaných rozhovorů s experty v pomáhajících profesích byla získána data, jimiž lze charakterizovat pohled těchto expertů na náhradní rodinnou péči. Z rozhovoru vyplynulo, že ve VO1 většina dotazovaných nachází smysluplnost této profese především ve filantropickém myšlení a důležitosti NRP při řešení krizových situací ohrožených dětí pro jejich budoucí vývoj. Další postřehem je výsledek VO2, která poukazuje na problematiku spojenou s hledáním vhodné NRP pro větší sourozeneckou skupinu. Jako nejčastější důvod k umíst'ování dětí do NRP jsou zmíněny finanční a bytové podmínky. VO3 se dotýká neustálého porovnávání a vyhodnocování ústavní péče a jiných forem NRP. Z odpovědi na otázku VO4 se dozvídáme, jak důležitou roli hraje v životě dítěte vazba s biologickou rodinou, a to především k pochopení vlastní identity. Závěrečná odpověď expertů pomáhajících profesí dala hlubší význam sourozeneckým vazbám. Poslední výzkumná otázka VO6, pomocí vlastní analýzy statistického materiálu MPSV, nám poodhalila, jak vypadá umíst'ování dětí a mladistvých do náhradní rodinné péče v letech 2006-2016. Tabulka č. 3 a graf č. 1 znázorňují velké změny v roce 2014 vlivem novely z roku 2013 o pěstounské péči. Dále je velmi výrazně patrná transformace ústavní péče na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Tento výzkum nám předává nové informace a v'hled do propracovaného systému NRP, který odhaluje své kladné i záporné stránky. V začátku této práce jsme zmiňovali, jak vazby s našimi blízkými ovlivňují náš život v mnoha směrech. Pohled expertů pomáhajících profesí na sourozenecké skupiny potvrdil, jak jsou děti velmi citlivé na jakékoliv odloučení. Přestože rozdělení dětí může přinést danému jednotlivci možnost smysluplného života, tak na druhou stranu je ochuzen o socializační zkušenost v sourozenecké skupině. Specifickou soudržnost sourozenecké skupiny nelze ničím nahradit. Experti v pomáhajících profesích mohou na základě zjištění prezentovaných v této práci lépe porozumět důležitosti udržení sourozeneckých skupin pohromadě.

Seznam použité literatury

ARCHEROVÁ, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. PRAHA: Portál, 2001, 120 s. ISBN 80-7178-578-4.

BECHYŇOVÁ, V a M KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. PRAHA: Portál, 2008, 152 s. ISBN 978-80-7376-392-5.

BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: Základy krátké terapie zaměřené na řešení*. PRAHA: Portál, 2013, 168 s. ISBN 978-80-262-0500-5.

BOWLBY, John. *Odloučení: Kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. PRAHA: Portál, 2012, 400 s. ISBN 978-80-262-0076-5.

ČAPEK, Jan a Markéta ČAPKOVÁ. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. PRAHA: Portál, 2010, 120 s. ISBN 978-80-7367-779-4.

DALLOZ, Danielle. *Žárlivost a rivalita: Průvodce výchovou v rodině: od 0 do 10let*. PRAHA: Portál, 2002, 112 s. ISBN 80-7178-596-2.

FABER, Adele a Elaine MAZLISH. *Sourozenci bez rivality*. BRNO: Computer Press, 2009, 176 s. ISBN 978-80-251-2312-6.

FRIEL, John a Linda FRIEL. *Sedm největších rodičovských omylů*. Vyd. 2. PRAHA: Portál, 2014, 184 s. ISBN 978-80-262-0596-8.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. PRAHA: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vydání 3. PRAHA: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, n. p., 1974, 400 s. ISBN 08-049-74.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., doplněné. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2014, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

LEMAN, Kevin. *Sourozenecké konstelace: Nové, přepracované vydání*. PRAHA: Portál, 2016, 312 s. ISBN 978-80-262-1100-6.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. PRAHA: Portál, 1999, 184 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. PRAHA: Grada Publishing, 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. PRAHA: Grada Publishing, 1999, 144 s. ISBN 80-7169-897-0.

MATĚJČEK, Zdeněk, Jarmila KOLUCHOVÁ, Věduna BUBLEOVÁ, Jiří KOVAŘÍK a Lucie BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. PRAHA: Portál, 2002, 152 s. ISBN 80-7178-637-3.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. PRAHA: Portál, 2015, 112 s. ISBN

978-80-262-0853-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Osvojení a pěstounská péče*. PRAHA: Portál, 2002, 155 s. ISBN 80-7178-637-3.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Vyd. 2. PRAHA: Portál, 2011, 344 s. ISBN 978-80-262-0000-0.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte: v kontextu plánování péče*. PRAHA: Portál, 2010, 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. PRAHA: Portál, 2013, 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. PRAHA: Portál, 2010, 352 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: Manuál pro profesionály a rodiny*. PRAHA: Portál, 2017, 208 s. ISBN 978-80-262-1242-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. svazek. Vydání druhé. PRAHA: Slon, 1997. ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. PRAHA: Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Vydání druhé. PRAHA: Sociologické nakladatelství, 2011, 324 s. ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 8. svazek. PRAHA: Sociologické nakladatelství, 1999, 251 s. ISBN 80-85850-75-3.

NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. PRAHA: Grada Publishing, 2007, 124 s. ISBN 978-80-247-2057-3.

PAZLEROVÁ, Hana, (ed). *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. PRAHA: Portál, 2016, 256 s. ISBN 978-80-262-1020-7.

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. PRAHA: Grada Publishing, 2016, 200 s. ISBN 978-80-247-5695-0.

PREKOP, Jiřina. *Prvorozené dítě: O sourozenecké pozici*. PRAHA: Grada Publishing, 2002, 128 s. ISBN 80-247-9004-1.

SATIROVÁ, Virginia. *Kniha o rodině*. PRAHA: Práh, knižní klub, 1994, 350 s. ISBN 80-901325-0-2.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. PRAHA: Portál, 2007, 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. PRAHA: Portál, 2015, 576 s. ISBN 978-80-262-0714-6.

ÚZ *Rodinné právo: Sociálně-právní ochrana dětí, Mezinárodněprávní ochrana dítěte, Registrované partnerství*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2015. ISBN 978-80-7488-128-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. PRAHA: Portál, 2000, 528 s. ISBN 80-7178-308-0.

VODÁČKOVÁ, Daniela a kol. *Krizová intervence*. PRAHA: Portál, 2002, 544 s. ISBN 80-7178-696-9.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. PRAHA: Portál, 2012, 200 s. ISBN 978-80-262-00659.

Internetové zdroje

Dětské centrum Veská [online], 2017 [cit. 2018-07-15]. Dostupné z: <http://www.dcveska.cz/zdvop>

Ministerstvo práce a sociálních věcí: Legislativa a systém sociálně-právní ochrany [online]. [cit. 2018-07-09]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs>

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2007 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-86878-54-6. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/4896/Statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_veci_2006_A.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007*. [online] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-86878-83-6. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/5942/Statisticka_rocenka_2007_oprava.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2008* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-7421-004-4. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7870/rocenka_2008b.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-7421-022-8. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/9854/statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_veci_2009-01.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2010* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-7421-027-3. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/11544/rocenka_2010.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2011* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-7421-049-5. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/13613/rocenka_2011.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2012* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-7421-065-5. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/16366/rocenka_2012.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2013* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-7421-075-4. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/19296/MPSV_rocenka2013_280815.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2014* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-7421-104-1. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/22668/rocenka_prace_2014.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2015* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016 [cit. 2018-07-09]. ISBN 978-80-7421-127-0. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/28270/Statisticka_roc._z_oblasti_prace_a_SZ_2015.pdf

MPSV [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2016* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 2018-07-09] [ISBN neuvedeno]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31493/Statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_v_ece_2016.pdf

Listina základních práv a svobod. PSP [online]. [cit. 2018-06-18]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Občanský zákoník - č. 89/2012 Sb. Zákony centrum [online]. [cit. 2018-06-18]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Transformační tabulka VO do tazatelských otázek	26
Tabulka č. 2 – Popis informantů	28
Tabulka č. 3 – Umístování dětí a mladistvých do náhradní rodinné péče v České republice v letech 2006-2016.....	42

Seznam grafů

Graf č. 1 - Umístování dětí a mladistvých do náhradní rodinné péče v České republice v letech 2006-2016.....	44
---	-----------

Seznam příloh

Příloha A: Seznam otázek.....	54
Příloha B: Ukázka rozhovoru s informantem I2.....	56

Příloha A: Seznam otázek

Bakalářská práce na téma „**SOUROZENECKÉ SKUPINY V SYSTÉMU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE**“, se zaměřuje na problematiku ohrožených sourozeneckých skupin, neboť je velmi často složité vyřešit umístění většího počtu dětí z jedné rodiny do náhradní rodinné péče. Cílem mého výzkumu je oslovit odborníky a profesionály, kteří zajišťují náhradní rodinnou péči a vyslechnout jejich dlouholeté zkušenosti a získat informace, které umožní lépe nahlédnout do řešení těžkých životních situací početných sourozeneckých skupin. **Hlavní výzkumná otázka (dále HVO) je, jak se řeší umístování sourozeneckých skupin v systému náhradní rodinné péče.**

VO 1 – Jak nahlíží na náhradní rodinnou péči sociální pracovník, psycholog, pěstoun nebo vychovatel?

- Jak vnímáte náhradní rodinnou péči?
- Jaká je Vaše motivace pro náhradní rodinnou péči?

VO 2 – Jaké jsou nejčastější důvody k umístění sourozeneckých skupin v ústavní péči, v Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v pěstounské péči z perspektivy sociálního pracovníka, psychologa, pěstouna nebo vychovatele?

- Máte zrovna v této době nějakou takovou sourozeneckou skupinu?
- Jak početná sourozenecká skupina to je?
- Co je důvodem k jejich umístění u vás? (na základě rozhodnutí soudu, na základě obecního úřadu obce s rozšířenou působností, na základě žádosti zákonného zástupce nebo požádá-li dítě)
- Jak dlouho může trvat délka pobytu u Vás (ve Vašem zařízení) pro tuto sourozeneckou skupinu?

VO 3 – Jaká péče se nabízí sourozeneckým skupinám v ústavní péči, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v pěstounské péči?

- Jak brzo se u Vás děti aklimatizují?
- Jde-li o větší věkový rozdíl nebo rozdílné pohlaví, necháváte sourozence pohromadě nebo je rozdělujete?
- Jaký druh pobytu a forma je dětem nabídnuta?
- Jak vypadá denní režim? Podílí se děti na chodu domácnosti – rodinky?
- Kolik vychovatelů o děti pečuje a jaký druh péče nabízí? (ubytování, stravování, ošacení, vzdělávání, smysluplné trávení volného času, zdravotní péči, psychologickou a poradenskou pomoc)

VO 4 – Jak sourozenecké skupiny v ústavní péči, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, v pěstounské péči udržují vazby se svou biologickou rodinou nebo předchozím prostředím?

- Jsou sourozenecké skupiny v kontaktu s biologickou rodinou, příbuznými, blízkými z jejich minulých pobytů?
- Můžou děti navštěvovat své biologické rodiče, příbuzné, blízké na delší dobu?

VO 5 – Jaký dopad má na sourozeneckou skupinu odchod jednoho ze sourozenců?

- Jak vnímají celou situaci ostatní děti v sourozenecké skupině.
- Co se stane, když jedno z dětí v sourozenecké skupině dosáhne plnoletosti?
- Pokud má jedno dítě v sourozenecké skupině výchovné problémy, jak tuto problematiku řešíte? Dochází někdy k rozdělení sourozenců?
- Jsou s Vámi děti i nadále v kontaktu po odchodu z ústavu, ZDVOP nebo pěstounské péče?

Příloha B: Ukázka rozhovoru s informantem I2

DĚTSKÝ DOMOV

1. Jaký je váš pohled na náhradní rodinnou péči?

Náhradní rodinná péče podle mě je základní alternativa v případě, že se nemůže starat rodina, ať už z jakýchkoliv důvodů, ale mám velmi kritický názor na současné provedení, fungování nebo realizaci náhradní rodinné péče. Mám velké výhrady na pěstounskou péči na přechodnou dobu u starších dětí. Já se domnívám, že děti zůstávají v biologickém nevhodném prostředí velmi dlouho a prodlužováním pobytu v nevyhovující, špatné biologické rodině se jim snižují možnosti na zajištění, případně osvojení, které já považuji za tu nejvhodnější formu, v případě, že je to možné, plnou náhradu rodinné péče. Pěstounku vidím jako alternativu v případě, že dítě nelze dát do osvojení a myslím si, že tak jak je to pojmáno u nás, že je to špatně. Je to špatně z toho důvodu, že dítě by nemělo přecházet z jedné rodiny do druhé. A z mého pohledu, jestliže dítě přechází z jedné rodiny do druhé, tak je daleko více poškozené, než když je v ústavní péči. V ústavní péči, toho typu, jako je náš dětský domov, kdy vlastně dítě získává domov. Domov tím prostředím. Není to tím, že to jsou blízké osoby, ale je to to prostředí, které mu vytváří vazby i na to širší okolí. Takže já jsem opravdu odpůrce přechodné doby u starších dětí. Možná u těch malinkatých ještě, než dojde k tomu osvojení, než se to vyřeší, nějakou tu krátkou dobu, nebo u těch případů, kdy se matka z nějakého důvodu tu přechodnou dobu nemůže starat, matky samotné, které jsou hospitalizované, a není, kdo by se staral, tam ano. Ale v takových případech kde se to prodlužuje a čeká se a co je podle mě největší paseka, která se dělá, že z těchto přechodných dob se děti vrací do ústavní péče. To je podle mě průšvih, protože děti ztrácí důvěru v dospělé. Vytváří si vazby, jedna vazba-biologická rodina, který je přetřhaná, náhradní rodina je přetřhaná a myslím si, že se to na těch dětech podepíše.

A kdyby ta pěstounská péče byla dlouhodobá?

Pěstounská péče dlouhodobá, klasická, která je funkční, proti ní vůbec nic nemám, naopak. Já jsem přesvědčená, že ani ta správná pěstounská péče nekončí tím, že se děti vypraví do života, protože děti i v tom životě potřebují mít nějaký základ, kam se vracet, kde je to pro ně i určitým bezpečím. Pěstounská péče na dlouhou dobu je pro mě alternativa k osvojení.

Dnes my se zabýváme pěstouny ve smyslu, že se s nimi pracuje, ale myslím si, že ta podstata toho, to vztahové, které tam musí být, je pro dítě nesmírně důležité, aby mělo důvěru, aby mělo bezpečí, tohle všechno tak nějak přichází vniveč. S čím já nesouhlasím, je pěstounka příbuzenská, protože mi přijde biologicky dané, že v případě, že dítě přišlo o rodiče, automaticky naskakují prarodiče, ano potřebují nějaké finanční zázemí, ale tohle pojetí dnešní, se mi nelíbí.

2. Jaké jsou nejčastější důvody umístění sourozeneckých skupin do náhradní rodinné péče?

Nedostatečná péče ze strany rodiny. A je problém současné doby, v dětských domovech a ústavních zařízeních přijímat vícečetnou sourozeneckou skupinu. Dvě ještě, tři hůře a více jak tři je velký problém. Z důvodu, že není kapacita. Takže v okamžiku, kdy je třeba šestičlenná sourozenecká skupina, vím, že nám volají z různých OSPODŮ, hledají místo, kde by tu vícečetnou skupinu umístili. Je to problém.

A jak se taková situace řeší, když není místo. Dochází k rozdělení?

Bud' se to podaří a sežene, že se udělá nějaké překlenovací období, že ty děti jdou někam, než se to místo najde. Vychází se z toho, že pak je nutné tu rodinu rozdělit, za předpokladu, že se nesežene nějaká alternativa, která by jim umožnila být po kupě. Což je také špatně. Nejsou místa.

Máte tady v současnosti nějakou větší sourozeneckou skupinu?

My máme maximálně asi tříčlenné. Teď se dalo dohromady, že jsme tu měli dvě dívky a přišel k nim třetí člen rodiny, sourozenec. Jinak jsme měli čtyřčlennou sourozeneckou skupinu, ale ty nám už postupně zletily, takže tu zůstaly jen ty nezletilé a pomalu se i další rozletí.

Tu tříčlennou skupinu co jsme měli, tak když jsme je přijímali, byly ve věku čtyři, pět a poslední chodí do páté třídy. A ty holčičky byly dvě a to byly druhá, třetí třída. Teď k nim přišla holčina, který je osmá třída.

Co bylo důvodem u těchto dětí, že sem byly umístěny?

Rodiče se rozešli a neměli možnost... U matky nejsou výchovné kompetence, ta momentálně není schopná se postarat ani sama o sebe, takže žije leckdy na ulici. Otec žije s novou partnerkou, která má několik dětí a otec si aspoň tyhle děti bere k sobě.

A jak dlouho ty děti budou u vás?

Je tady pravomocný rozsudek na tři roky, a jestli se podaří rodičům vytvořit si podmínky za tu dobu, co jsou ty děti tady, ty jsou tady přes rok, ani jeden z rodičů si nebyl schopen vytvořit správné podmínky. Pokud si nepřipraví podmínky, aby si děti mohli vzít, tak tu děti zůstanou do doby, než skončí ústavní výchova. Děti u nás mohou být nejdéle do 26 let za předpokladu, že se soustavně připravují na budoucí povolání. Takže teoreticky mohou vystudovat i vysokou školu.

3. Jaký způsob péče sourozeneckým skupinám nabízíte?

Děti jsou ve výchovných skupinách a snažíme se, aby sourozenci byli v jedné výchovné skupině. Máme několik výchovných skupin. Bohužel není to ten standartní model skupin rodinných. Snažíme se v rámci transformace s tím něco udělat, tak aby to co možná nejvíc odpovídalo moderním trendům, aspoň v té ústavní výchově. Ale z důvodu, že se jedná o starou budovu, to tady zatím v tuto chvíli možné není, takže ta přestavba a rekonstrukce a nějaká transformace ta je u nás na pořadu dne, ale přesto všechno se snažíme, aby sourozenecké vazby byly posilované aspoň v rámci toho, že jsou v té jedné výchovné skupině. Nerozdělujeme je a děti spolu tráví volný čas.

Jaký tu mají děti denní režim?

Denní režim se maximálně přizpůsobuje tomu, jak by to bylo v rodině, takže to znamená, jestliže chodí do školy, do školky, že chodí do běžných škol a školek. Volný čas tráví v zájmových kroužcích, tak jak by to bylo v běžné rodině. Takže co možná nejvíc, aby se to přiblížilo klasické rodině. Pak pochopitelně se na výchovných skupinách učí, když přijdou ze školy a pak tu mají určitý volný režim, kdy děti tráví svůj osobní čas podle svého uvážení. Myslím si, že Pardubice mají jednu výhodu, že tady mohou volný čas docela dobře využít v rámci svých zájmů. Na druhou stranu se potýkáme s tím, že tady je koncentrace závadových skupin a to je ta druhá stránka. Díky tomu že jsou v centru dění se s nimi mohou dostat do kontaktu. To je ten druhý problém, že jsou tady blízko Bubeníkovy sady, kde se schází určité skupiny, návykové látky a podobně. Na jednu stranu je to plus, na druhou stranu mínus. Nicméně děti tu mají volný režim v rámci toho, aby se naučili si svůj čas nějakým způsobem organizovat sami.

4. Jak sourozenecké skupiny udržují vazby se svým minulým prostředím?

Řekla bych, že díky tomu, že jsme v Pardubicích a jsou tu děti, které pochází z Pardubic a jejich rodina je z Pardubic tak do určité míry u některých dětí suplujeme takovou v uvozovkách internátní péči, kdy vlastně přes týden jsou děti tady u nás, kdy se jim škola a věci kolem vzdělávání a volnočasové aktivity zajistí a víkendy většinou tráví u svých rodičů. To se modifikuje i s ohledem na finanční možnosti rodičů, takže se třeba stane, že si je nevezmou na celý den, na celý víkend, ale jen na odpoledne a jsou i před týden s nimi v kontaktu a to se

snažíme, aby ti rodiče posílali své výchovné kompetence, takže se tu s nimi třeba učí, dostane nějaký úkol s tím dítětem. To si myslím, že je skvělé, protože děti jsou na jednu stranu v zařízení, ale vazba na rodinu je velká. Pak je tam druhý problém, že v některých případech děti přijdou ze závadové rodiny, tak tím, že je to Pardubická rodina, tak oni se do toho prostředí ve volném čase vrací, protože pochopitelně je to pro ně prostředí zajímavé v tom, že na ně neklade žádné nároky. Mají čas, aby tam měli počítače, aby se stýkali s tou komunitou, a tam pak začínají velké výchovné problémy. Tam se dostáváme do střetu a myslím si, že to, že to je v jednom městě, úplně optimální není. A pravdou je, že se stane, že tu je umístěno jedno dítě a sourozenci zůstávají v rodině a to je právě ten problém, že to dítě to táhne, k té rodině jako takové a tam je to na hraně, jestli to dítě může být tady u nás nebo nemůže. To je trochu problém dnešní doby, že děti, které mají určité výchovné problémy, ty by měli jít do diagnostického ústavu, protože my potom zjistíme, že to dítě pro nás není z důvodu toho volného režimu, což je volnějšího režimu, než je to v DDE, což je průšvih. Protože když je to dítě úroveň, tak mu nemůžeme to volno dát, protože na něj není spoleh a nemůžeme si být jistí, že se nic nestane. A pak ta biologická rodina si ho vtáhne. To je pak jako boj s větrnými mlýny, to prostě prohráváme.

V některých případech rodiče z důvodu mentální úrovně nemají výchovné kompetence a nejsou schopní, ale jsou schopni těm dětem dát zájem, lásku. Takže de-facto se to do určité míry supluje. Zůstává vazba k rodině, ale ty nároky, které na to dítě jsou, na jeho vzdělání, výchovu tak to v symbióze s tou rodinou nějak funguje. Ale pak je otázka toho, když jsou u toho dítěte výchovné problémy, tak to tady není moc optimální, že je to v jednom městě.

5. Jak vypadá situace, kdy jeden ze sourozenců odejde? Jak vnímají celou situaci ostatní sourozenci?

Máme tady sourozeneckou skupinu, kdy holčička odešla, vytvořila si vlastní zázemí a teď s ohledem na situaci v rodině je jediná, která může umožnit pobyt svým sourozencům mimo zařízení a bere si je na víkendové pobyty a ty vazby se tam udržují, protože ta rodina biologická, ta matka i ten otec prostě nefungují, tam je to špatné. Takže ten sourozenec vytvořil náhradní prostředí, tak, aby ti sourozenci blízcí se zletlosti mohli udržovat s ní vazbu, jsou tam na pobytech, chodí na brigády.

Potom, když jeden sourozenec zůstane a druhý odejde z výchovných důvodů, měli jsme tady případ jedné nevyvedené pěstounské péče, když přišli sourozenci z nevydařené pěstounské péče a dopadlo to nakonec tak, že i to druhé dítě odcházelo s výchovnými problémy, protože to dítě, které mělo výchovné problémy, ovlivňovalo to dítě, které tady bylo, tak že se do výchovných problémů dostalo taky. Otázkou je, jestli i kdyby byli tady spolu delší dobu, jestli by to u obou dvou nepropuklo, protože tam to bylo celé úplně špatně. Špatné rodinné zázemí, následně špatná pěstounská péče, výsledkem toho je, že děti skončily ve výchovném ústavu.

A poté třetí model a teď s tím bojujeme těžce, protože přišla holčička k sourozencům, která je nejstarší, s určitými návyky a musím říct, že trochu bojujeme s tím, že to celé rozhodila. A už jsme u toho problému, o kterém jsem mluvila na začátku, děti čím déle jsou doma, v tom nevyhovujícím prostředí, tak tím, když sem přichází, sem přichází s těmi špatnými návyky, modely chování a fungování. Čím později se dostanou, tím hůře se s tím něco dělá. A dítě, které je zvyklé, že se musí postarat, ať už je to krádeží, které je zvyklé lhát, aby přežilo v tom světě, ve kterém se pohybovalo, dávat nějakým způsobem ve čtrnácti, v patnácti do nějakého modelu, je nesmírně těžké. A pochopitelně je to o to těžší v této chvíli, protože tam ty sourozenecké vazby jsou, protože tam spolu nějaký čas vyrůstaly, tak z rodinných důvodů se rozešli a teď pochopitelně se vítají, jsou rádi, že jsou spolu a ten starší sourozenec se do určité míry stává vzorem pro ty mladší. Je hodně těžké jak po těch dětech chtít, když tu byla do teď volnost ve školní docházce, v plnění povinnosti, v pohybu, v udržování nějakého pořádku a teď mi to do toho dítěte chceme dát, aby to dodržovalo. Pochopitelně se to setkává s určitým odporem, to je

naprosto přirozené a my teď do toho tlačíme to dítě a ono se tomu brání. Je to problém vždycky. A do toho, když jsou tu ještě ty sourozenci, kteří jsou tady už nějakou chvíli a fungovali... no uvidíme, co z toho bude. Je to otázka toho, že teď je tu krátkou dobu a teď je to ta nevole a nechut' atd. Ale přijdou prázdniny a ty jsou volnější a přináší menší tlak na plnění povinností a tak se to zas vyvolní.

Máte pocit, že když od vás děti odchází, že jsou pobytem tady nějak stigmatizované?

Já mám pocit, že ty děti jsou pro ten praktický život strašně... Za prvé lehko je někdo ovlivní. Určité vazby na to původní prostředí zůstávají, což je také potom průšvih, protože je to prostředí vlastně vtáhne. Mně se líbí startovací tréninkové byty, protože to taky není pro každého, tam se naučí fungovat na „své triko“. A teď u té holčiny co tam máme, ona nám řekla, že by to chtěla i potom až si najde práci, k čemuž ji směřujeme. Už je nastartovaná trochu jinak, na tu samostatnost. V tom bytě funguje samostatně, takže si to vyzkoušela a líbí se jí to. A ví, co je potřeba pro to, aby to tak mohla mít. Ale ona je schopná v tom tréninkovém bytě, kde je na jednu stranu velká volnost, ale na druhou stranu i nějaké povinnosti, které tady neměla, jako je evidence příchodů, odchodů a ona je tam schopná fungovat. Takže si užívá té volnosti co tam má, ale na druhou stranu plní i povinnosti, musí nahlásit návštěvu, když má přijít po desáté hodině, musí na to upozornit dopředu. Hospodaří si sama a bude potom nastartovaná do života. A teď když jsme u těch sourozenců, tak tam byl jediný problém, že ona má mladšího sourozence ve výchovném ústavu, tak jsme spolu řešili i to, kdy ta dívka byla na útěku, že ji nesmí přijmout do tohoto bytu. Takže to se řešilo dopředu, protože jsem věděla, že ta sestra utekla, tak jsme modelově řešili, co by měla udělat, kdyby... Protože tam na druhou stranu je to její sestra, vykašlat se na sestru, to je také takový psychologický moment. Ať už je to, jak je to, tak tam ty vazby jsou. Na druhou stranu na ni klademe povinnost, že to nesmí udělat, takže tam jsme řešili spíš to, kdyby se sestra objevila, jak má fungovat, jak má zareagovat, co má udělat a přenést některé věci na nás a ji ochránit.

Nestává, se že by děti, které odejdou v plnoletosti, si chtěli své sourozence vzít k sobě do péče?

To je případ této dívky, která je zletilá a ti kluci co od nás odchází, tak jim vytváří aspoň určité zázemí. Ale to už jsou zletilci, to už jsou velký. Ví, že u jedné dívky, který tu byla, kluk šel za ní a bylo to špatně, měl nějaký finanční obnos, o který přišel. Ten druhý chlapec šel také na pobyt za sestrou, která se dostala do závadového prostředí a ovlivnilo to i toho chlapce, ten musel pro výchovné problémy odejít. Ale ty vazby mezi sourozenci přetrvávají. Ale v některých případech bych řekla, že když se ten starší sourozenec dostane do závadového prostředí tak tam vtáhne i toho sourozence.

Myslíte si, že je dobré ty děti udržet pohromadě, nebo jste pro to, občas ty děti rozdělit?

Ne, nejsem pro to trhat, protože ať už je to, jak je to, tak když sem přijímáme sourozence, oni si tím vším prošli dohromady a mezi nimi ty pevné vazby jsou a je to vlastně jediná pevná vazba, kterou oni v tu chvíli mají. Můj poznatek za ta léta je, že ti mladší sourozenci jsou méně nějakým tím negativním prostředím ovlivněny, a pak jim ten starší sourozenec supluje a dělá jistotu, takže největší nároky jsou v tom původním biologickém prostředí kladeny na toho nejstaršího, který přebírá odpovědnost, vytváří sourozencům jistotu. Jsem zásadně proti tomu, aby se trhali, protože v podstatě do jejich života je to potom to jediné, co budou mít. Ať už je to, jak je to. Ale ta vazba a ta pomoc jednoho ke druhému tam určitě funguje a leckdy když odsud odejdou, tak nemají vůbec žádnou blízkou osobu vedle sebe. Takže ten sourozenec je jediná jistota. Zažila jsem třeba sourozenecké skupiny, které byly různě roztrhané po pěstounkách a osvojeních a v dospělosti se hledali, dávali se do kupy, zajímá je to. Přirozeně chtějí o sobě vědět. Sourozenci mají být pohromadě.